

קדושת שביעית

המסגרת והמשמעות¹: "קדושת שביעית" נוהגת בגדולי קרקע, ומותנית במקום, בעלות, וזמן (כמבואר בטבלה בפרק הקודם).

משמעותה המיוחדת: שמוש ב"גדולי שביעית" ליעודים מסוימים (באופן מוגבל) והמנעות משמוש ליעודים, שאינם תואמים לנדרש. (להלן חלק ב).

פרט לכך, כרוכים בזה "מצוות" אחדות (בעלי השלכות נוספות, כ"א בתחומה – תבוארנה בחלק ג).

חלק א:

חלות קדושת שביעית – על מה?

כל צמח (מאז הגיעו לשלב גדול מסוים)⁴ ש"הנאתו ובעורו שוה" (הנאת השמוש והכלוי באין כאחד) – תחול עליו/על חלקים ממנו "קדושת שביעית".

ננסה לברר:

- א. אלו מיני צמחים נכללים בזה?
- ב. איזה שלב בגדול הצמח קובע לענין זה?
- ג. אלו מחלקי הצמח נוהגת בהם קדושת שביעית?

א. סוגי צמחים הנכללים (כל שיש בו, אחד מ-3 האפשרויות דלהלן)

1. ⁵הראויים למאכל אדם; מאכל בהמה
2. שאינם ראויים למאכל – המיוחדים לשמוש "שהנאתו ובעורו שוה" (צביעה, ⁷כביסה, ⁸רפואה, ⁹טאטוא וכיו"ב).
3. צמחי ריח (המשמשים להרחה) – ¹⁰הנאתו קודמת לבעורו.

אין נכללים (בהתקיים 3 התנאים דלהלן)

1. ¹¹כל שאינם ראויים למאכל – אדם/בהמה
2. המיוחדים לשמוש ש"הנאתו ובעורו שוה" (¹²"הסקה, ¹³עשית כלים וכיו"ב).
3. ¹⁴צמחים חסרי ריח / בעלי ריח העומדים לנוי/¹⁵מיני עשבים

ב. שלב גדול הצמח

1. השתייכות: ¹⁶

פירות; תבואה – המגיעים ל"עונת המעשרות" בשביעית
ירקות – זמן "לקיטה" בשביעית

2. תחילת חיוב ב"מצוות" (מוקדמת לעונה"מ)
הפקר – ראשית צמיחת הפרי
הפסד (סחורה) – בוסר/סמדר [תלוי במין הפרי]

אין משתייכים: ¹⁷פירות שהגיעו לעונה"מ בשישית
פירות (וירקות) שיגיעו לעונה"מ בשמינית

ג. חלקי הצמח – שנוהגת בהם קדו"ש

1. א. בשר הפרי/הירק; ¹⁸מי פירות (מיץ)
- ב. הטפל לפרי: ¹⁸קליפה, ¹⁹גרעין, ²⁰עוקץ, ²¹קצוות הירק – הראויים למאכל אדם/²²בהמה
²³גרעינים בעלי לחיחית; ²⁴הראויים להסקה
2. חלקי צמח (אף שאינם ראויים למאכל²⁵) ו' שמישים לצורך ש"הנאתו
ובעורו שוה" (26)ריח, צביעה וכיו"ב).
3. ²⁷אילן; ענפים – מוציאי פירות.

אין קדו"ש נוהגת (בחלקי הצמח הבאים)

1. קליפות שאינן ראויות למאכל²⁸. ²⁹גרעינים הראויים להסקה(!)
2. ³⁰שורש; גבעול; עלים³⁰; פרחים וכיו"ב במקום שאין "הנאתם"
שמושית וחשובה.
3. ³¹עץ סרק – שמושיו לדבר שאין הנו"ש (הסקה/רהוט)³².
³³עץ פרי – קודם יציאת הפרי (בוסר) או אחר זמן הבשלתו.

אחר שנכיר היעודים, ואופני השימוש במסגרתם, נבוא לדון ב-4 מצוות
דאורייתא, המתיחסות ל"גדולי שביעית" שנוהגת בהם "קדושת שביעית",
בשלבי צמיחה שונים, והן (כסדר החיוב בהן, לשלביהן):
א. חובת "הפקר" ב. אסור "הפסד" ג. אסור "סחורה" ד. חובת "בעור".
פרט לכך, "גזירות חכמים" הקשורות בקדו"ש:
1. אסור הוצאה לחו"ל 2. "גזירת ספיחין" [נדונה בהרחבה בפ"ב].

פתח דבר: לפניך 2 מתוך 3 חלקים מתוך פרק שנושאו: "קדושת שביעית", הנמנה על קבוצת נושאים
העוסקים בהלי שמיטה, ומתמקדים בהלכות הנוגעות ל"צרכין" של גדולי השנה השביעית. נסיונו של
חיבור זה, לרכז עיקריו של כל נושא, תוך התייחסות לפרטים על רקע התמונה הכוללת. תלווה לזה
רשימת מקורות והערות, להכונה ולהעמקה.

"אודה ה' בכל לבבי" על שזכני לישב "בסוד ישרים ועדה", להסתופף בצילם של שני בני היצהר, הכהן והלוי, מורי ורבותי מן הישיבה – ר' יעקב הכהן כץ שליט"א, ור' אביגדר הלוי נבנצאל שליט"א, אשר הודות לסיועם, בחדודן של הלכות, ובלבון משותף של עקרונות, הרהבתי עז בנפשי להעלות מאמר זה על הכתב, למען זכות את הרבים. ועם שנבצר ממני (לפי שעה) מדוחק הזמן ורוב המלאכה, ליטול עצה בדבר כל כלל ופרט, תחושתי היתה "שאיך אתה בן-חורין להבטל ממנה".

אלא שבהודעי להיקפו הרחב של הנושא, ובהביני את גודל האחריות מחד גיסא, ומחמת קוצר ההשגה מאידך גיסא, הנני להקדים, שאין חיבור זה מתימר להורות הלכה למעשה, רק הדרכה מוצעת לקראת עיון בסוגיא, ואידך זיל גמור!

אחתום בתפילה לנותן התורה, שלא תארע תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה, ח"ו. החונן לאדם דעת, יאיר עיניהם של ישראל במאור התורה ויצילם מכל מכשול וטעות.

1. קדושת פירות שביעית ענינה שונה משל שאר מיני "קודש", מ"מ מכונה "קדושת שביעית", ומורה על התנהגות מיוחדת עם פירות, ירקות, ושאר גידולים, עליהן חלה "קדושה" זו. מקורה בדרשת חז"ל על הפסוק (ויקרא כ"ה, י"ב) "ויבל היא קודש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה" – מה היא (הארץ) קודש, אף "תבואתה" קודש (ירושלמי, שביעית פ"ד, הל"ז) כלי: כשם שהארץ נאסרת בעבודות מסוימות בשנת קודש זו, כך יש לנהוג "קדושה" בפירותיה, כמות שיבואר (וראה ב"פני משה", שם).
 2. המגבלות, הן בתחום ד' המצוות שתבוארנה בכללן בח"ג (להלן). 1. שעור האוכלין (לצורך שמוש) הנתן לאסוף – קשור ב"חובת הפקר". 2. אופני השמוש – באסור "הפסד" (ידון בח"ב, ב). 3. אופן הקניה והמכירה – אסור "סחורה". 4. משך זמן השמוש – חובת "בעור".
 3. כדלהלן, שלב גדול הצמח (ח"א, פסקה ב').
 4. כך משתמע מן הסוגיא בסוכה מ'. הדנה לענין לולב, אם קדוש בקדו"ש. מדוע? "עצים" בעלמא הוא, ועצים אין בם שמוש קדו"ש. דאמר קרא "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" – "לכם" דומיא ד"לאכלה". מי שהנאתו ובעורו שוה, יצאו עצים שהנאתן אחר בעורן. לולב, עכ"פ לדעת רש"י ותוס' עומד לכבד הבית (טאטוא) ועונה לדרישה שתהא הנו"ב שוה.
- ועיי להלן ח"ב הע' 12, לגבי גדולים העומדים לכביסה דקדושים בקדו"ש (רמב"ם הל' שמו"י פ"ב, הל"י), לדעת הכסף משנה, אף ש"אין הנאתו ובעורו שוה", דלא בעי' לתנאי זה, בגדולים שאינם ראויים לאכילה. וראה שיט' "פאת השולחן" החולק וסובר דבכל גווני בעי' שתהא "הנאתו ובעורו שוה". את דעתו מבסע על סוגייתנו ד"עצי הסקה" אין קדו"ש חלה עליהן, מפני שאין הנו"ב שוה. ומצביע על קיומו של תנאי זה גם ב"מיני כבוסים". לרש"י בב"ק (ק"ב). "כביסה" – מן הדברים שהנאתן אחר בעורן, ואין חלה עליה קדו"ש. (תואם בעקרון לשיט' פאה"ש, שתנאי "הנו"ב שוה", הכרחי). לדינא נקטנו כדעת החולקים על הכס"מ, דשיט' נדחית כמבואר.
5. שביעית פ"ז, משי"א: "כלל גדול אמרו בשביעית, כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה... יש לו שביעית" ומבואר בר"ש סיריליא (שם), דמייירי בקדו"ש הנוהגת בהן, לענין "סחורה", "שנוי מדרך תשמישו" וכיו"ב. "...לכם לאכלה... ולבהמתך" וכו' – הרי אוכלי אדם ואוכלי בהמה אמורים. ועיי להלן ח"ב (ב) 5.

6. משנה, שם. "כלל גדול... וממין צובעים... יש לו שביעית" ובב"ק ק"א: מבואר דמייירי לענין קדו"ש. ועיין ברש"י ובתוס', אימתי מתקיים כאן "הנאתו ובעורו שוה". וראה לקמן ח"ב(א) הע' 5.
7. תוספתא שביעית פ"ה, הל"ד: "... הירענין והבורית והאהל יש להן (קדושת) שביעית". בירושלמי פ"ז, הל"א, הביא ממקור זה ראייה לכך ש"מיני כביסות" יש עליהן קדושת שביעית. וכ"פ הרמב"ם, פ"ה, הל"י. ועי"ל הע' 4, דעת רש"י.
8. שביעית פ"ח, מש"א: "...כל המיוחד למאכל אדם, אין עושין ממנו מלוגמא (רפואה) לאדם. נדרש מן הפס' ל"אכלה" – ולא למלוגמא (סוכה מ'). הטעם: ש"אינה שוה לכל אדם" – דאין הכל חולים. ולא מטעם שאין הנו"ב שוה. כיון שההנאה (השמוש) הרפואי שוה לכלייה של ה"רפואה" (נראה שאינו נפסד ממאכל אדם קודם השמוש הנדון. כך בשמן שסך ע"ג מכה, ואפשר שה"ה ב"מלוגמא" שמכין מחיטים ותאנים לעוסים). ע"כ באינו מיוחד למאכל אדם עושין ממנו מלוגמא לאדם (משנה, שם).
9. כ"מ מהסוגיא, סוכה מ', דלולב קדוש בקדו"ש. כ"ס רש"י דיעודו (עיקר הנאתו) לכבד את הבית. ובתוס' (ב"ק ק"א: ד"ה "והאיכא") עצים שיש בהם קדו"ש, כגון לולב דהנאתו ובעורו שוה, דסתמיה קאי לכבד בו את הבית (טאטוא) וע"י להלן ח"ב (ב) 41א.
10. בעיא בירושלמי (שביעית, פ"ז, הל"א), אם נוהגת קדו"ש בבשמים (עיל, פ"ב הע' 29) דעת שהש"מ וכר"צ, דצמחים העומדים לריח, יש בהם קדו"ש. ע"פ אחד מהעקרונות הבאים:
1. "הנאתו ובעורו שוה" – פרודות הריח "מתבערות" והולכות ת"כ ההרחה (ההנאה). [אן].
 2. "הנאתו קודמת לבעורו" – הנאת הריח קודמת לקלקול הצמח (נבילתו) – גם בכה"ג קדוש בקדו"ש, דאין הגמי ממעטת מן הדומים ל"לאכלה", כ"א אותו שהנאתו אחר בעורו (שהש"מ פ"ז ד) ס"ה).
- דעת "המשנת יוסף" (ח"ג עמי ע"ה), שאין קדו"ש חלה על דבר העומד לריח, אא"כ ראוי גם לתת טעם במאכל, וכ"מ מהחזו"א (סי' י"ד, סק"ט) בבאורו למשנה שביעית, פ"ז מש"ו: "הורד והכופר והקטף והלוטם – יש להן שביעית", היינו: קדו"ש. רק דאין לפשוט מכאן, דבשמים יש להן שביעית, דהתם יש להם גם "טעם", וכדתנן במש"ז (שם) "ורד חדש וכו', כל שהוא בנותן טעם" וכ"י (ועי"ל פ"ב הע' 29).
- אלא שבסה"מ (שם), ובכר"צ פ"ג, סכ"ב, נקטו, דהנטע לריח יש בו קדו"ש, מבלי להתנות זאת בני"ט במאכל.
11. רמב"ם, פ"ה, הל"ג: "...ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר". וע"י בהל' מע"ש פ"ג הל"א: "...כיון שנפסל מאוכל אדם פקעה קדושה ממנו" ומשמע לכאוי ד"בראוי למאכל בהמה" לא סגי, ופקעה קדו"ש. וי"ל, דשביעית שאנן. היות והראוי מתחילתו למא"ב – חלה עליו קדו"ש, ה"ה בראוי לאדם ונפסל, דלא פקעה כל שראוי עדין לבהמה. משא"כ תרו"מ, כל שאינו "אוכל אדם" – פטור (הל' תרומות, פ"ב, הל"א). וע"י בחזו"א שביעית סי' י"ד, סק"י לענין קליפות שנפסלו ממאכל אדם, ועודן ראויים למא"ב דקדושים עדין בקדו"ש, ואין להשליכן.
12. מן השמושים שאין הנו"ב שוה (גמ', שם). מדובר בהסקה לצורך אפיה (רש"י, ר"ח). העצים משמשים להסקת התנור, ומשנעשו גחלים נאפית הפת או מתבשל התבשיל, – הוה אומר:

בעורך (שריפתן) קודם להנאתן (מן הפת/התבשיל). אמנם מן הגמי' שם עולה שבי"עצים דמשחין" המשמשים לתאורה או לחמוס הוי "הנו"ב שוה" – בזמן הדלקתן (בעורן) נהנה מן האור או החום. אך "סתם עצים – להסקה הן עומדין" – זהו עיקר שמושן, ע"כ גם בלוקטן לשמושים אחרים – אין קדו"ש נהגת בהם (ע"י ב"ק ק"א: רש"י, ותוס' שם, ד"ה "שהנאתן" וד"ה "האיכא"). כ"מ מהרמב"ם פ"ה הלכ"א דאין קדו"ש נהגת בעצים, ובכר"צ, פ"ג, ס"כ; סה"ש"מ פ"ז (א).

13. מקורם של דברים, ברמב"ם פ"ה, הלכ"ג: "אין נותנין תבן וקש של שביעית, לא לתוך הכר... (ואם נתן ה"ז כמבוער)". וצ"ע מדוע, הלא "הנאתו ובעורו שוה" בדומה לצביעה (לשיט' התוס') שהצבע הולך וכלה עם הלבשה, ה"ה בזה – הכלי/הבגד מתבלה מעט מעט עם שמושו? אלא שהרמב"ם שם כתב שפעולה זו חשובה כ"בעור". ומבאר החזו"א (ס"י י"ג, סק"ח): דע"י שנשתנה לכלי (כר, בנדיד) – פוקעת קדו"ש, ו"הוי כמו שאינו". בפשטות נתן להאמר ע"ס נתון זה, ד"ה בעור" קודם ל"הנאת השמוש" המאוחרת, ע"כ הוי כדבר שאין הנו"ש. אלא שיקשה מצביעה, הלא גם כאן קליטת הצבע בבגד חשובה "בעור" וכ"ז מקרי הנו"ש? (ואת"ל, דלגבי צבע "חזותא מילתא" ע"כ אינו חשוב "בעור", אינו מסתבר שיהא עדיף על תבן בכר, שעודנו בעולם, ורק מחמת ה"שנו"י חשוב כמבוער מן העולם. (אגב כך תקשה לתוס', "צביעה" גופא, ד"בעור" קודם להנאת הלבשה, וצ"ע לשיט')). מהחזו"א (שם) מתקבל שנקט לעיקר כשיט' רש"י, דקליטת הצבע בבגד, מקרי הנו"ש, דנהנה מבגדו הצבוע. ועדין קשה, מה בין "עשית כלי" ל"צביעה" הלא בשניהם חשוב כ"מבוער", ובו זמנית גם נהנה מן "היצירה החדשה" ויש להבין בדעת החזו"א שהמושג "**בעור**" לענין הכלל הנו"ש, משמעו: **כלי גמור** של החומר. אך **פרט להנאה** הבאה עמו צריך כלוי זה **לגרום להפקעת קדושת שביעית**, דומיא "דלאכלה". תנאי זה מתקיים ב"צביעה". עם קליטת הצבע, השורש מתכלה ומתבער. גם קדו"ש פוקעת וגם נהנה, בו זמנית. אך **קדו"ש הפוקעת קודם הכלוי המוחלט** (גם אם חשוב כ"בעור" לגבי פריטים מסוימים), אף שנהנה – **אינו מועיל להחשב הנו"ש**. ע"כ בנתינת תבן לכר, או בכל יצירת כלי שהוא – קדו"ש פוקעת בזמן החומר עודנו קיים (חשוב כ"סחורה" – דהנאתו קודמת לבעורו המוחלט, ע"כ אסורה, ואינה כ"אכילה"), ממילא אינו משתייך לכלל זה. אחר שהסקנו שיעודים אלה אינם תואמים לכלל "הנאתו ובעורו שוה", ממילא, כל גידול שעיקר שמושו לכך – אינו בקדו"ש. עפ"ז, יש להניח שעצים שעיקר שמושם לתעשית רהיטים וכלים שונים; כותנה ופשתן הנטוים לחוטים המופנים לתעשית הבגדים – אינם קדושים בקדו"ש. עבוד אחר של כותנה, המשווק כצמר גפן המשמש בעיקרו למלויין של כרים וכסתות, בטנה לחליפות, וכן מלוי "חיתולי מכנס" (חד פעמיים) – שמוש הדומה לנתינת תבן בכר" דבר שאין הנו"ש. (ועין בחזו"א, שם).

בכר"צ פ"ג, סכ"ז כתב לגבי "צמר גפן" שנוהג בו קדו"ש, אך כשנתנו לתוך כר ומזרן ה"ה כמבוער. ולענ"ד, דכותנו לצמר גפן רפואי, שאכן הנו"ש. דקדו"ש שלו פוקעת רק עם בעורו המוחלט, שהוא זמן השמוש בו. אלא שעדיין צל"ע, מהו עיקר השמוש בכותנה? לבגדים ולמלוי מצעות, או, לרפואה? דאם כאופן ראשון, אזי אינה בקדו"ש כלל ומותר כל שמוש שהוא (דוגמת "עצים להסקה" ע"י להלן ח"ב(ב) הע"י 50), ואם כשני – נתיר השמוש ה"רפואי" ונגביל שמושים אחרים.

14. הנאה של "מראה" אינה חשובה "הנאה" (אין בזה מעילה). ממילא אין לדון כאן לענין הנו"ב הבאין כאחד, אינו קדוש בקדו"ש. (ע"ל פ"ב הע' 32) ה"ה לפרחים ריחניים שעיקרן לנוי. ראה להלן ח"ב (ב) 40.
15. משוללי "הנאה" חשובה, שיהא שייך לדון לגביהן, במסגרת העקרונות של קדו"ש.
16. ההשתייכות לקבוצת "פירות שביעית" שונה בהן דין קדו"ש משמעה שמוש לעודים מוגדרים (שהנאתם ובעורם שוה) בלבד, ושאר מצוות הכרוכות בה. קיימת בפירות ותבואה שהגיעו לשלב גידול מסוים בשביעית היינו: עונה"מ – שליש גידול (ברוב הפירות). בירקות הנלקטים בשביעית, אינו תלוי בשלב גידול כלשהו רק בלקיטה (אף שנגמר גדולו בשישית). (מבואר בהרחבה בטבלה, בפרק הקודם).
- "שלב הגידול" האמור, קובע גם לענין 4 המצוות הכרוכות בקדו"ש, לעצם חלותן. גידולים שהגיעו או שעתידיים להגיע לעונה"מ בשביעית – יחולו עליהם חיובים אלה. אך "מועד חלותן" יתכן בשלבי צמיחה מוקדמים או מאוחרים לעונה"מ. מבואר להלן, ח"ג(א) 1 (ע"פ החזו"א): א. חובת הפקר – מראשית צמיחת הגידולים (מ"השרשה" ואילך). ב. אסור "הפסד" ג. "סחורה" – מזמן יציאת הפרי בוסר/סמדר (תלוי במין הפרי). דהיינו: מוקדם לעונה"מ. ד. "בעור" – לכשיכלה אותו מין מן השדה. – מאוחר בודאי לעונה"מ. [כ"א ממועדי החלות מבואר בהרחבה, אצל כל מצוה בפני"ע, בחלק ג'. וראה בח"ג(א) "תוספת באור", דגם בירקות שביעית היוצאים לשמינית קימת משמעות לעונה"מ – לענין חלות חובת "בעור" ו"הפקר"].
17. פירות/תבואה שהגיעו ל"שלב הגידול" האמור (עונה"מ) בששית – אינם בכלל פ"ש, ולא תנהג בהן קדו"ש כלל, אף שנלקטים בשביעית. וה"ה לפירות (וירקות) שאמורים להגיע לעונה"מ בשמינית.
18. דין "סחיטת פירות" יבואר בהרחבה להלן ח"ב(ב) 19. אך מעבר לזה יש לדון במשקים הנסחטים עצמן, האם חלה עליהם קדו"ש? יין ושמן ("היוצא מן הזיתים ומן הענבים") – דינם כעיקר הפרי, לענין תרומה, ערלה, בכורים, טומאה וקדשי מזבח (תרומות פ"א, משי"ג) ונראה דה"ה לשביעית (פאה"ש, סי' כ"ד, ס"ד) – תחול קדו"ש. "שאר משקין" – (מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע בתרומות (פ"א, משי"ב) לענין תרומה, וע"פ הסוגיא בחולין ק"כ: נחלקו גם לגבי בכורים וערלה. הרמב"ם נוקט בנושאים אלה כר"י, שאין המשקה חשוב כפרי. "שביעית" נזכרת בברייתא (חולין ק"כ): בין הדברים ש"משקין היוצאין מהן כמותן". ר"י מפרשה לענין קדו"ש. רמב"ם לאסור ספיחין (הל' מא"ס פ"י, הלכ"ב. וראה בחזו"א, סי' כ"ה, סקל"ב שהר"מ מודה לרש"י, רק נקט מידי דאסור באכילה). ועדין יש להסתפק באשר לדרגת הקדושה, וראה בחזו"א שם, דתליא מהיכן ילפינן. אם מערלה ותרומה – תחול קדו"ש מדרבנן, ואם מחלב ושרצים (אחת האפשרויות בגמ' שם) – מדאוריתא (בזמן ששביעית מדאוריתא). נמצא שע"י "סחיטה" גם אם פוקעת קדו"ש מדאוריתא, עונה חלה מדרבנן. ועי' לקמן ח"ב(ב) 20. בשם פאה"ש ומקורו ברמב"ם (בהל' תרומות פ"א, הל"ב) דאף ששחט באסור – ה"ז שותהו. ומבואר ברדב"ז, דמוטב לשתות מאשר לאבד בידים – משמע חלה עדין "קדושה" (גם אם פקעה מדאוריתא), וה"ה לשביעית.
18. המקור לדין קדו"ש ב"קליפין" נלמד מתוספתא בתרומות (פ"י, הל"ב), הדנה בהיתר או איסור

אכילתן לזרים (מדין "תרומה") "...קליפי מלפפון אע"פ שאין בהם אוכל (כל): אין דבוק בהם (מבשר הירק) – אסורין" ומבאר המני"ב: ראויין לאכילה הן עצמן. והיה לגבי "קליפי אתרוג – אסורין" (כנוסחת הגר"א) דבני הכפרים אוכלים אותן. "קליפי אבטיח" – מחלי' תנאים שם. חכמים אוסרים. וכ"פ הרמב"ם בהלי' תרומות פי"א הלי"י. הקבלה זו בין "תרומה" לשביעית משתמעת מהרמב"ם בהלי' שביעית, פי"ה, הלכ"א: "הקליפין והגרעינין שמתרין בתרומה לזרים – אין קדו"ש חלה עליהן, והרי הן כעצים". ומכלל לאו, שמעינן ד"האסורים לזרים" יחול עליהם דין קדו"ש. וכ"כ בשהש"מ, פי"ז(ג) ס"ג, דקליפי פירות הראויים למאכל אדם – אסור להפסיד.

19. דין "גרעיני תרומה", במס' תרומות פי"א, משי"ה: "...בזמן שהוא מכנסן – אסורות. ואם השליכן – מותרות. ומבאר הר"מ בפיהמ"ש, דה"גרעינים" האמורים האסורים עד שישליכם הכהן, הנם על א' מ"ד דרכים:

(א) גרעין ראוי לאכילה – כגרעיני חבושים ופרישים. (ב) ראוי למציצה – כגרעין התמרה בעלת לחלוחית. גרעינים אחרים – מותרים באכילה, כגרעיני חרובים אף שלא השליכם הכהן. [מהרמב"ם בחבורו (תרומות פי"א, הלי"א) משתמעת "סתירה" לאמור בפיהמ"ש. הרדב"ז מנסה להתאים הגירסא למבואר שם] ועי"ל העי' 18^א, ההקבלה לשביעית. עפ"י כי בשהש"מ (שם, ס"א) גרעיני פירות שיש בתוכם מאכל כגון גרעיני שויפים ואפרסקין, או שהם רכים כגון גרעיני תפוחים, או שנשאר סביבותם לחלוחית הפרי כגון של תמרים וזיתים – אסור להפסידם, שעדיין ראויים למאכל.

20. תרומות פי"א, משי"ד: "עוקצי תאנים וגרוגרות (והכליסים והחרובים) של תרומה – אסורים לזרים". ואף שאין בהם אוכל, כתב הירושלמי "במובלעים באוכל". ומבאר ה"משנה ראשונה" דכשתולש העוקץ, פעמים שנתלש עמו מקצת מן האוכל. וב"מלאכת שלמה" באר שלעוקץ יש קצת מתיקות וטעם (החלק הפונה לצד האוכל), וחזו לאכילה. אך הרמב"ם מגדירן "שאינן בהן אוכל". ואפשר שלדעתו אינן ראויים למאכל כלל, כשלעצמן, אך בהיותם "מובלעים באוכל" חשובים כ"אוכל" (עי' רדב"ז, פי"א מהלי' תרומות, הלי"י). מסהש"מ (שם, ס"א) עולה, דאסור "הפסד" חל על עוקצי תאנים (ודומיהן) שנשאר בהם אוכל, כלי: מצד היותן מחוברין לאוכל ממש, ולא מצ"ע.

21. כר"צ, פי"ג, ס"כ. קצוות ירק שמשליכין בעלי בתים – יש בהם קדו"ש. נראה, דמקורו בתוספתא פי"י, הלי"ב, לענין "קנובת ירק". מבואר במני"ב: העלים העליונים שדרך לקנבן ולהשליכן. חכמים אוסרין – בעלים שבעה"ב משליכם, דאינם מעופשים אלא במקצת. ונלעני"ד דה"ה בקצוות ירק, דראוי לאכילה בשעה"ד, אך רגילים להשליכו.

22. עי"ל העי' 5 דכל שהוא "מאכל בהמה" נוהגת בו קדו"ש. ועי' בחזו"א (סי' י"ד, סק"י) לענין קליפות שנפסלו למאכל אדם, ועודן ראויות למאכל בהמה. וראה להלן ח"ג (ב' 15), אי בעי' שיאה "מיוחד לבהמה", ע"מ שלא תפקע מהן קדו"ש. עי"פ החזו"א שם יתכן לחלק בין "קליפין הראויים לאדם" (או שיש בהן אוכל דבוק), דאפשר שאין קדו"ש פוקעת מהן כל שראויין עדיין לבהמה (אף שאין רוב בני"א מיחדין לכך. יתכן דבכה"ג שמעיקרא היו קדושים בקדו"ש, נקבע ע"י חכמים דזהו תשמישן הנאות) – עודן בקדו"ש, לעומת "קליפין שאינן ראויים לאדם" – כל שאינן מיוחדין לבהמה, אין בהם קדו"ש (אך גם בזה מסתפק אי אזלי' בתר "מינהג

המקום", או, תשמישן הנאות). [המשנה בשביעית פ"ז (מש"ג) קובעת, דקליפי רמון ואגוז – ייש להן שביעית", ואינה מגלה "תורתן" של "שאר קליפין"].

מהחזו"א סק"י בסופו, נראה דנוטה לכך ש"מנהג המקום" קובע לענין זה. דכן מצינו בהל' כלאים, דאין מקדש בכרם, רק ב"דבר שכמוהו מקיימין רוב העם באותו מקום" (רמב"ם, שם, פ"ה, הל"ח). ומשתנה ע"פ הזמן. כ"מ גבי עלין ותמרות של צלף דמברך בפה"א, כיון שנטעו ע"ד כן. וכ"פ בשו"ע, ר"ב, ס"ו. והעיר הברכ"י (הובא בשעה"צ סקמ"א), דכהיום לא נטעי להו אינשי כלל אדעתא דעלין ותמרות ויש לברך עליהן "שהכל". מכאן הסיק עקרון: שאין הגמ' מכריעה לענין "טבעו" של דבר, או "טבעם" של אנשים, כ"א לדורם ולזמנם, ואם נשתנה המנהג – נשתנה הדין. וע"י בחזו"א, מעשרות (סי' א', סק"ל) לענין קליפות תפוז. דאף שיש מעוט המרקחין אותן (מעוט מהן), הרוב נזרק לאשפה. עפ"ז תהא ברכתך "שהכל" (דלא כמג"א), ופטורים ממעשר, ואינם קדושים בקדו"ש.

וכן יש להוסיף (ע"פ האמור לעיל), דאף שראוי למאכל בהמה, כיון שבמרבית המקומות אין בהמות מצויות ורוב בני"א אינם מיחדים לזה, רק משליכין לאשפה – אינם בקדו"ש. אמנם בישובים חקלאים שמשתמשים בזה להכנת "תחמיץ" לבהמות (ע"י לקמן ח"ב(ב)15) הוי "מיוחד לבהמה" ותנהג בזה בקדו"ש.

וצ"ע, מה בין "קליפין" ל"סחיטת פירות"? דלגבי פירות העומדים לסחיטה, תלה ולקמן ח"ב(ב)19), בהרגל השמוש של בני"א, ונסתפק אם תלוי ברוב או אפי' במעוט ה"כללי" (לא "מקומי"), ואילו בנד"ד תלה ב"מנהג המקום"?

וי"ל, שאין הענינים שוים, ב"סחיטה" – הדיון לגבי אופן השמוש בפ"ש, האדם מעונין לשתותו, ויש לחקור אם מותר. בזה אמרי' כיון שרגילים לסחטן במקום מסוים, מקרי "דרך אכילה", ומותר (אחת האפשרויות, שם). בקליפין – הדיון לגבי עצם היותם קדושים בקדו"ש. האדם מעונין מצדו להשליכן, האם מותר? – בזה אין מסתבר, שרגילות במקום כלשהו להאכילן לבהמה, תחייב בשאר מקומות. ותלוי רק ב"מנהג המקום" (סברת מו"ר ר' יעקב כ"ץ שליט"א).

מסקנתו של הגרא"י קוק בענין "קליפות תפוז" שונה לחלוטין. מתשובותיו בשו"ת "דעת כהן" (סי' ר"מ) ו"משפט כהן" (סי' פ"ד) נראה ש"יחודן" של הקליפות אינו נקבע ע"פ שמושן המקומי אלא (בהיקף ארצי) ע"פ כונת נוטעי העצים, ורוב השמוש בפועל. וכיון שעיקר הנטיעה למסחר, ואפשר שהרוב נמכר ע"י הסוחרים לבתי חרושת לתעשית "מיני מרקחת" ("שמורים") מהפרי וקליפתו, ממילא דעת הנוטעים בטלה לדעת הסוחרים. (כנלענ"ד, להבינו). מתקבל עפ"ז, דקליפות אלה חשובין "מאכל אדם", ואסור ליתנם לבהמה. ולרקחן, עדיף מלהניחן להרקב ("ידעת כהן", שם). נראה שגם בזמנינו, רוב התפוזים נשלחים כיצוא לחו"ל, שם מנוצלים הם עד תום, תוכן וקליפותיהן, כמאכל לאדם. וצ"ע לדעת החזו"א, שלא התיחס לנקודה זו של "דעת הנוטעים הבטלה לדעת הסוחרים".

23. עי"ל הע' 19. גרעיני תמרים, זיתים ודומיהן.

24. שביעית, פ"ז, מש"ג: "...והגלעינים – יש להם שביעית" וכתב הר"ש: גרעיני שאר פירות כגון: תמרים וזיתים, ושייך בהו שביעית – דחזו להסקה (וחזו נמי למאכל בהמה). ויש לתמוה: הלא "הסקה" מן היעודים ש"אין הנאתו ובעורו שוה" ועי"פ הטבלה דלעיל, המיוחד לשמוש

- שכזה – אין קדוּשׁ נוהגת בו! ויישב הכס״מ (הלי שמו״י פיז, הלטי״ו) – כיון שעיקר הפרי ראוי למאכל אדם, חלה קדוּשׁ עליהן. וכ״כ בכר״צ, (פייג, ס״כ) בשם: ״יש אומרים״. [כתב הרמב״ם (שם) דיש להם שביעית ולדמיהם שביעית, אבל אין להם בעור ולא לדמיהם. ומבאר הכס״מ: כיון שאינם עיקר הפרי]. נראה שלדעת החולקים כיון שראוי לדבר שאין הנושׁ (״הסקה״) – אינו בקדוּשׁ.
25. שביעית, פיז, משי״ג: ״קליפי רמון והנץ שלו, קליפי אגוזים והגלעינין – יש להם שביעית״ וכו׳. הרי״ש סיריליאו סובר לגבי חלק מהניל, דמשמשים לצביעה (מוכיח, ממקורות שונים; גם נסמכת למשנה הקודמת ״וממין הצובעים – יש לו שביעית״) גלעינים – ראויים להסקה (עי׳ העי׳ קודמת). וכ״פ הרמב״ם פיז, הלטי״ו.
26. עייל הערה 10 (״ירחי״), ולהלן ח״ב (א) 5 (״צביעה״).
27. ״חלקי צמח״ אלו קדושים בקדוּשׁ לענין שאסור להפסידן, בפרק זמן מאד מסוים הקשור בגדולו של הפרי, משהחלו להוציא פרי (״בושר״ בגפנים, ו״סמדר״ בשאר אילנות) ועד הבשלתן החלקית של הפירות – משהגיעו לעונה״מ. קודם ״תחילת הזמן״, ועם ״סופו״, מותר בקציצה, וא״צ לנהוג בו קדוּשׁ. אלא דעפמ״ש לקמן ח״ג(ב) העי׳ 1 בסופה, דעי״פ טבע זמנינו, פירות שהגיעו לעונה״מ (שליש גדול) אין רגילות לאכלם כלל, לשום אדם, ואפשר דיש באסופן משום ״הפסד״. ה״ה באשר לקציצת האילן/הענף נושאי פירות אלה – יאסר, כל שלא הבשיל עדיין באופן הראוי לאכילת אדם בזמנינו.
28. תוספתא, תרומות (פ״י, הל״ב): ״קליפי פולין ושומשומין... אין בהן אוכל – מותרין״ (לזרים), וכ״פ הרמב״ם בהלי תרומות (פ״א, הל״י) וכיו״ב בהלי שביעית פ״ה הלכ״א. ועי׳ בכס״מ ד״נלמד בק״ו מתרומה, דיש בה מיתה לזרים, ובכ״ז הותרו הקליפות והגרעינים. אמנם ב״ראויים לצביעה״ (או שאר יעודים שהנושׁ) תחול קדוּשׁ אף שאינם ראויים למאכל (רמב״ם, שם). וראה לעיל פסקה ג.2.
29. עייל הערה 24.
30. חלקי צמח שאין הנאתן נכרת – עייל העי׳ 15. אמנם בפרחים העומדים לנוי, קיימת הנאת ״מראה״, אך עי״פ המבואר לעיל (העי׳ 14) אין זו חשובה ״הנאה״ (דאין בזה ״מעילה״), ע״כ אינם בקדוּשׁ.
- 30^א. אמנם בשביעית פיז, משי״ה מצינו לגבי מיני עצים מסויימים הנוכרים שם ״... אבל לעלין יש בעור״. ״חובת בעור״ כמבואר להלן, אינה נוהגת אלא בגידולי שביעית שנוהגת בהם קדוּשׁ. עי״כ נאמר דמייירי בעלין הראויים למאכל (אפשר ״מאכל בהמה״); צביעה וכיו״ב, מן היעודים שהנושׁ. (וכמשי״כ שם, בתוסי אנשי שם, לענין ״לולבי זרדים״ שהם רכים ונאכלים). ראה להלן הערה 32, לענין שרף היוצא מן העלים באילני סרק. באילן פרי, אין לשרף העלים דין ״שביעית״ (תוי״ט, שביעית פיז, משי״ו).
31. עייל העי׳ 12 ר-13.
32. אמנם מן הרמב״ם פיז, הל״כ, עולה שיש ״שביעית״ באילן סרק – ליוצא מן העלין והעיקרין. ומבואר בשבה״א (שם), דשביעית נוהגת דוקא בשרף האילן, ולא בעצם העץ המייצר אותו. [שרף האילן הוא ה״קטף״ הנוי בשביעית פיז, משי״ו – אילן האפרסמון, לדעת הרמב״ם בפיה״ש (שם), ומבואר בתוי״ט (שם), דאינו עושה פרי, וה״ה לשאר אילנות בכיו״ב.

ראה מחלי' ת"ק ור"ש, שם, לענין ה"קטף", ובתוס' רעק"א, דלכו"ע הוי "הנאתו וביעורו שוה", רק שלר"ש בהיותו לחלוחית העץ, בטל אגב העץ (שאינן הנו"ש). [נראה שלענין אפרסמון מדובר בשמן המופק ממנו, המשמש כבושם. עיין או"ח, רט"ז, ס"ד]. הרמב"ם בחיבורו נקט כת"ק. 33. עי"ל הערה 27.

חלק ב יעודים; אופני שמוש (במסגרתם)

אחר קביעת הכלל שכל ש"הנאתו ובעורו שוה" – חלה עליו "קדושת שביעית".

עלינו לבחון:

א. אלו "יעודים" נכללים בהגדרה זו?

ב. מהו אופן השמוש המותר במסגרת היעודים האמורים?

א. היעודים:

1. בפירות הראויים לאכילה –

שמוש¹ לאחד מצרכי האדם (או למאכל בהמה)² ש"הנאתו ובעורו שוה" (כמידת הכנתו לכך) והם: ³אכילה, שתיה, ⁴סיכה, ⁵צביעה, ⁶הדלקת-הנר⁷ (ריח) – מותר.

שמוש לאחד מצרכי האדם⁸ ש"אין הנאתו ובעורו שוה" / ¹¹ שאינו שוה לכל אדם דוגמת: ⁹כביסה, ¹⁰הסקה/¹¹רפואה – אסור

2. בגדולים שאינם ראויים לאכילה –

שמוש לאחד מצרכי האדם ש"הנאתו ובעורו שוה" (כמידת הכנתו לכך) דוגמת: צביעה, ¹²כביסה, ¹³רפואה, ¹⁴כבוד הבית (טאטוא) וכיו"ב – מותר

שמוש לאחד מצרכי האדם ש"אין הנאתו ובעורו שוה" דוגמת: ¹⁵הסקה, ¹⁶עשית "כלים" (רהוט, כרים וכסתות) – אסור

1. היתר השמוש לכ"א מ"צרכי האדם", ע"פ הרשימה שבהמשך – בראוי למאכל אדם (א. 1) בראוי ל"מאכל בהמה" – ג"כ, מותר בשמוש ל"צרכי האדם" המגוונים (כולל רפואה וכביסה – חזו"א, סי' י"ג סק"ו) פרט לאכילה ע"י אדם. אכילה ע"י בהמה – מותרת. שאר צרכיה (כסיכה, צביעה וכיו"ב) – אסורים.

[אינו ראוי למאכל כלל – משתמש ע"פ שמושו הראוי, כדלהלן א.2. כולל כביסה; רפואה וכיו"ב] (סהש"מ, פ"ז(ד)).

2. הפס': "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כ"ה, ו') נדרש בגמי (סוכה מ') "לכם" – לכל צרכים; "לאכלה" – הדומים לאכילה, בזה ש"הנאתו ובעורו שוה" (דעת ת"ק בבביתא, שם). מובנו: ההנאה, והתועלת באה במקביל לכלויו של ה"חומר" ולא אח"כ. כשם שבאכילה "מתבער" המאכל ת"כ לעיסתו, מתורת אוכל, ובו זמנית נהנה חכו מן המאכל (ע"פ פ"י ר"ח, סוכה מ').

3. משנה, שביעית פ"ח, משי"ב: "שביעית נתנה לאכילה, לשתייה, ולסיכה" [לאכלה" = אכילה; שתייה בכלל אכילה; סיכה כשתייה. (מש"ר, שם)]. דרשת הספרא לפס': "תהיה כל תבואתה לאכול" (שם, שם, ז') מרבה אף הדלקת הנר וצביעה. ובמשנה (שם) "קל מהן שביעית שנתנה להדלקת הנר". הרמב"ם מנאן בפ"ה, ה"א.

4. השמוש לסיכה, יעשה דוקא בפירות העומדים לסיכה. אף שראויים גם למאכל אדם (כלי: בעלי "יעוד" כפול: אכילה וסיכה). אין בזה חסרון, ומותר לזה ולזה. ה"ה לצביעה והדלקת הנר. (סהש"מ, פ"ז(ד) ס"א-ס"ג).

5. הדרישה היסודית לכלל ה"יעודים" המותרים, שתהא "הנאתו ובעורו שוה". נחלקו רש"י ותוס' (ב"ק ק"א). אימתי מתקיים כלל זה ב"צביעה". לרש"י: בשעת רתיחת היורה מתכלה השורש ("בעור") ונקלט הצבע בחומר הנצבע ("הנאה"). לתוס' [אין "קליטת הצבע" חשובה הפסד וכלוי, דחזותא מילתא היא, ונחשב שעודנו קיים]. אחר לבישת הבגד ("הנאה"), אז כלה ומתבער הצבע מיום ליום (הצבע דוהה, תחילת "בעור").

וצ"ע, ניחא לרש"י, "בעור המאכל" – היינו: "בעור הסממנים" החופף לזמן ההנאה מן הצבע – הקלטו בבגד. אך לתוס', שלב ה"בעור" וה"הנאה" מאוחרים, בעוד שהמאכל עצמו מתבער מוקדם יותר; וכשמדובר בפרי הראוי לאכילה הו"ל דבר ש"אין הנו"ב שוה" (לכאור)? וי"ל, דשני שלבים לבעור ולהנאה.

בשלב א': נקלט הצבע – "מתבער" המאכל. אך אינו חשוב "כלוי" כיון שהצבע קיים ו"חזותא מילתא" (אמנם גם נהנה אך לא באופן מלא). בשלב ב': בעת ה**לבישה**, הנאתו רבה יותר, ו**חופפת לבעור ה"גמור"** (הצבע מתכלה עם השמוש היומיומי) וע"י לקמן ח"ב(ב) הע"י 18, מבואר במסגרת "סחיטת פירות" לדעת התוס' והרא"ש דאף שדרך לסחטן – נחשב "שנוי מברייתו" ואסור. וצ"ע, במה שונה הימנה "צביעה", אשר בפשטות מותרת ה"סחיטה" במסגרתה? כותב החזו"א בסי' כ"ה, סקל"ב: "דלענין תשמיש צביעה לא שייך הגדרים שבאכילה". ונלענ"ד, בהבנת החילוק **דסחיטה במסגרת "אכילה"** נחשבת כ"בעור" לפרי, אף שאינו "הפסד גמור", ס"ס ראוי לשתייה, מ"מ יחסית לדרך אכילתו הרגילה, נחשב כ"בעור" לגוף הפרי מן העולם, שלא בדרך הנאה. הנאת השתייה מאוחרת, ע"כ מקרי אין הנו"ש. משא"כ, בסחיטה לשם צביעה, אחר שהותר ל"יעוד" זה, הותר בכל אופן שהוא, אם ע"י בשול אם ע"י סחיטה, ואין לראות בזה "בעור" לפרי, שכן דרך תשמישו (בפרט שאינו נפסד עם סחיטתו, ועודנו ראוי אף לאכילה, שלא כבכביסה, כדלקמן הע"י 12).

דבר נוסף: "משקה היוצא הוא עיקר הפרי כלפי ענין הצביעה". שלא כב"אכילה" דעיקר הפרי

- הנו "גוף הפרי". קיים דיון ביחס למשקה היוצא ממנו, אם יכול להחשב בתוניה מסוימים כעיקר הפרי. (שם ח"ב (ב) 18).
6. נלעניד ללמדו מפריש"י "לעצים דמשחן" (ב"ק ק"א): "שמאירין כנר אבוקה לנושאן בידו, והנאתן ובעורן שוה".
7. עי"ל, ח"א, הע' 10.
8. עין בסוכה מ. וב"ק ק"א. דעצים אינם קדושים בקדושיש, כיון שסתמן להסקה עומדים – דהנאתן אחר בעורן (כמבואר לעיל, ח"א הע' 12) ע"כ גם לא נמסור "פירות שביעית" לשמוש מסוג זה. דכן מוכח בברייתא (שם), לענין "משרה וכביסה" – דאין מוסרין פ"ש לזה. (לדעת ת"ק) ממועט מ"לאכלה", כיון "שאין הנאתו ובעורו שוה", ה"ה להסקה ולשאר השמושים הדומים.
9. מחל' תנאים בברייתא (סוכה מ.) לת"ק: "משרה וכבוסה" ממועט "מלאכלה", לפי "שהנאתן אחר בעורן", כל: שמשעה ששורה הבגדים או הפשתן ביין שעה אחת נתבער ואבד לו, והנאתו אינה, עד שילבש הבגדים. (רש"י, שם). ועי' בשהש"מ פ"ז (ד" ס"ד, דגם צמחים שאינם ראויים למאכל אדם רק לצביעה וכיו"ב – אין כובסין בהם.
10. כדלעיל הע' 8.
11. עי"ל, ח"א הע' 9, שמעוט מיוחד זה "לאכלה" ולא למלוגמא, מוסכם גם על ר' יוסי (בר פלוגתא דת"ק) דאינו תלוי בהקבלה הקיימת בין הבעור להנאה, רק בזה ש"אינו שוה לכל אדם" (אין הכל חולים – אינו כאכילה וכביסה שהכל צריכין להן). עפ"ז מסיק בכר"צ פ"ג, ס"ז דגם מיני ויטמינים אין לעשות ממאכל אדם אף שגם בריאים רגילים בזה – מהטעם האמור.
12. רמב"ם. פ"ה, הל"י: מיני כבוסים, כגון: בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהן, ומכבסין בהן שנאי: "והיתה שבת הארץ לכם" – "לכל צרכיכם". המקור לכך: תוספתא, שביעית פ"ה, הל"ד: "...הירענין והבורית והאהל יש להן (קדושת) שביעית" כל: מכבסים בהם. שואל הכס"מ מסוכה מ'. הלא רבנן ממעטים "משרה וכביסה" דאינו בכלל "צרכיכם" הדומים לאכילה, כיון שהנאתן אחר בעורן ומיישב: דלא אמרו כן, אלא בפירות דשייך לאכלה, אבל מיני כביסות, דלא שייך בהם "לאכלה", מתרבה מ"לכם", אע"פ שהנאתם ובעורם אינה שוה. **ובפאה"ש** סי' כ"ד (ביש"ר, סקמ"ד) כתב דתנאי זה של "הנאתן ובעורן שוה" קיים ב"פירות שביעית" לכל סוגיהן, גם באלה העומדים לכביסה ושאר צרכים. ומבאר **דשדה"א** (שם): דוקא בדבר **העומד לאכילה**, אם עושים ממנו **כביסה** אז באה **ההנאה אחר הבעור**, שתכף שהוא **נעשה מאוס** ואינו ראוי לאכילה, הוא מתבער, **וההנאה באה אח"כ**, כשהוא עושה את **פעולת כבושו**. אבל מה **שעומד לכביסה** ואינו ראוי לאכילה **אינו חשוב אבוד ומבוער** ע"י מה **ששורין** בו את **הבגדים**, והוי, "**הנאתו ובעורו שוה**" (אין זה דבר מאכל המתקלקל עם השריה, שמושו לכביסה, וממלא תפקיד זה עד גמר הכביסה, מבלי להפסד קודם לכן). ועי"ל, ח"א הע' 4, דלדינא נקטינן כפאה"ש וסיעתו, עי"ש.
- ונלעניד להוסיף שזמן "הבעור" השווה לזמן "ההנאה", או ה"בלתי שווה" לו, הנו זמן כבוס הבגד – הסרת הלכלוך, ולא עת הלבישה, דא"כ, לא תתכן מציאות של הנו"ש לגידולים שאינם ראויים לאכילה, העומדים לכביסה שיהיו קדושים בקדושיש. ועי"ל הע' 9 דזמן ההנאה לשיט' רש"י, הנו: עת הלבישה. ואכן, לשיט' "כביסה" – מן השמושים שאין הנו"ש בכל גווני.

לחדוד הדברים, יש לעיין, מה בין "כביסה" ל"צביעה"? כביסה נאסרה משום שבעור המאכל קודם להנאת הכבוס (הסרת הלכלוך) האם ב"צביעה" לא מתרחש תהליך דומה!! וי"ל, בדצביעה – אחר שמדובר בבגד "נקי", אין ה"מאכל" נפסד עד לקליטת הצבע בבגד, והוי הנו"ש. משא"כ ב"כביסה" – מיד עם שרייתה (ביין, למשל) נעשה ה"מאכל" בלתי ראוי לאכילה, נמאס מחמת הלכלוך ומובן שמלאכת הכבוס טרם נסתיימה. דהיינו: בעורו קודם להנאתו.

13. ע"פ שביעית פ"ח, משי"א: וכל שאינו מיוחד למאכל אדם – עושים ממנו מלוגמא לאדם" (אבל לא לבהמה) ובאר הרמב"ם בפינה"ש (שם) שנה"א "לכס לאכלה" – המיוחד לכס, הוא שיהיה לכס לאכלה בלבד. וזולתו – (שאינו מיוחד למאכל אדם) לאכלה ולמלוגמא. [כך בראוי למאכל בהמה, וכך באינו ראוי למאכל כלל, כנלענ"ד בפשטות]. ס"ס "רפואה" – מן הדברים שהנו"ב שוה, רק ממועט מהראוי לאכילה לבני"א. ע"כ ב"אינו ראוי" שבנו למסגרת הרגילה, וכיון שתואם לעקרון שהנו"ב שוה – ה"ז בכלל היעודים המותרים.

14. ע"י להלן ח"ב(ב) 41א.

15. מן הגמ' בסוכה משמע שדין קדו"ש בעצים להסקה תלוי במחלי' תנאים (ת"ק ור' יוסי לענין משרה וכביסה). לשיט' רש"י: "כביסה" מן הדברים שאין הנו"ב שוה, ובכ"ז מוסרין לזה פ"ש לר' יוסי, ד"מלאכלה" אין ממעטים רק דבר ש"אין הנאתו שוה לכל אדם" (כגון: מלוגמא). עפ"ז, מוסרין פ"ש גם ל"עצים" לשיטתו. משא"כ לת"ק, "מלאכלה" ממעטים דבר שאין הנו"ב שוה, ביניהם "כביסה" (לשיט' רש"י), ועצים להסקה. הרמב"ם פ"ה הלכ"א נקט כת"ק דאין קדו"ש נוהגת בעצים, ממילא אין מוסרין לזה פ"ש. וכ"כ בשה"ש"מ פ"ז(ד) ס"ב.

16. עי"ל ח"א, הע' 13. דבשמוש ליעוד זה, כיון שקדושת שביעית פוקעת קודם לבעור המוחלט ע"כ אינו מן היעודים המותרים בשמוש, לדברים הקדושים בקדו"ש. וראה להלן ח"ב(ב) 50, לשיטת הגרשז"א שליט"א. השוה להע' 19 שם.

ב. אופני שמוש: 1. במסגרת היעודים ה"מותרים"¹

(א) אכילה:

1. מיני המאכל ואוכליו:

א. "מאכל אדם" – ^{א1}. ינתן לאדם.

²האכלת אורח (אפי' נכרי); ³שכיר לתקופה; ⁴בהמה הנוטלת מעצמה

(או שקצף מזונותיו עליו) – **מותרת**.

^{א2}האכלת נכרי; ^{א3}.א. שכיר ישראל; ⁴האכלת בהמה (בידים) – **אסורה**.

ב. "מאכל בהמה" – ⁶ינתן לבהמה. אכילתו ע"י אדם ⁷אסורה.

2. הכשר אכילה:

(א) ע"פ ה"דרך הרגילה"⁸

מאכל אדם: ⁹חי; ¹⁰מבושל (¹¹מרוקח); ¹²כבוש; ^{א12}.א. נותן טעם ¹³(וכיו"ב).

מאכל בהמה: ¹⁴חי; ¹⁵הכנת "תחמיץ".

(ב) בלא שנוי מברייתו: (לכן) עיי' סחיטה¹⁶; מרקחת (נמוח);
¹⁸רסוק גמור (?) – אסור
יש מתירין – ¹⁹סחיטה, כשדרכן בכך; ²⁰רסוק (אפי' נמוח).

(ב) שתיה: ^{N20}. כעקרונות השמוש שבי"אכילה".

1. ענף זה, אמור לכלול את אופן השמוש המותר והאסור (במסגרת היעודים המותרים). אף ש"מגבלות השמוש" נובעות למעשה מ"אסור הפסד", אשר ידון בנפרד על שאר מרכיביו בחלק ג(ב), בפרקנו. עכ"ז, ראיתי לנכון לשלבן במסגרת זו, בכדי ליצור הקבלה (נגודית) בין אופני השמוש השונים.
^{N1} סה"מ, פ"ז(ב) ס"א. (ועי' להלן הע' 4).
2. תוספתא (שביעית פ"ה, הל"ד) "מאכילין את אכסניא פ"ש". מפרש מני"ב (שם): אכסניא – חיל של מלך. אך הביש"ר (סי' כ"ד, סקני"ח) מדייק מהרמב"ם, שהביאו לדין זה בסוף הל"ג (שם), דקאי בין על ישראל בין על גוי. וכ"כ בשב"א (שם), דכל שהם אורחים אצלו – מותר להאכילם פ"ש.
^{N2} תוספתא (שם): "ואין מאכילין לא את הנכרי ולא את השכיר וכו'". ובפי' המלבי"ם לספרא (כ"ה, י"א) ממועט מ"לכם לאכלה" ולא לאחרים. כ"פ הרמב"ם, מהל' שמו"י, פ"ה הל"ג. תוספתא, שם; רמב"ם (שם). "דהרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו". ומ"ש בויקרא (כ"ה, ו') "לכם לאכלה... ולשכירך ולתושבך" ובספרא שם: מן העכו"ם, מבואר במלבי"ם (שם) דמירי בשכיר לזמן ולא שכיר יום, ועכו"ם בכלל [נלענ"ד, "עוזרת בית" נכרית, שכירת יום, באופן שלא קצף מזונותיה עליו. אף שמדין "שכיר" ו"נכרי" אין להאכילה, אפשר שבהיותה עובדת בבית בעה"ב, מותר להאכילה בתורת "אורח"].
3. תוספתא (שם) וכ"פ הרמב"ם (דלעיל). ובאר בשב"א, דהאסור אפי' בשכיר ישראל, ונראה דמירי שמאכילו ובזה הוא מנכה לו משכירותו, דהוי כפורע חובו בדמי שביעית.
4. רמב"ם פ"ה, הל"ה (עי' התוספתא, פ"ה, הל"ג): פירות המיוחדים למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה, לחיה ולעופות. (היינו: להאכיל בידים, כדלקמן). הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה [ביש"ר, סי' כ"ד, סקכ"ה: "ואוכלת"], אין מחייבין אותו להחזירה, שנא': "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". דהיינו: אף מאכל אדם, אם אוכלת מאליה (עי' מני"ב, שם). יש שכתבו שכו"ז אמור בשדה קודם שזכו בני"א בפירותיה. אחר שזכו – אסור להניחן לבהמה, דהוי כאסור "מאכל אדם" לבהמה (עי' חזו"א סי' י"ד, סק"ד). ויש מתירין בכל גווני (תוה"א). [כר"צ פ"ג, ס"י].
5. עי"ל ח"א, הע' 5, דשביעית נוהגת גם ב"מאכל בהמה", ואינו כתרומה הנוהג רק ב"אוכל אדם" (רמב"ם, תרומות פ"ב, הל"א-ה"ג). דלענין שביעית כתיב (ויקרא כ"ה, ו') "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה", ובהמשך (שם, ז') "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך וכו'" – משמע דנוהגת בזה ובה.
6. סה"מ, פ"ז(ב) ס"ג.

7. כרייז (פייג ס"י) בשם סמיג ויראים. ועי' בחזו"א (סייד, סק"י) גבי "פת שעפשה", דכתב בירושלמי (פ"ח, ה"ב) דאין מחייבין אותו לאכול. מוסיף החזו"א: ונראה דאסור לאכול "פת שעפשה" דחשיב "הפסד". וכיון שראוי לבהמה – אסור ב"הפסד", (כדלקמן פ"ג) 2.
8. "שביעית נתנה לאכילה... לאכול דבר שדרכו לאכול" (שביעית, פ"ח, מש"ב) וכ"פ הרמב"ם פ"ה, ה"ב. "...כדין תרומה ומעשר שני". ויש בזה 2 ענינים, כמבואר בפירושו למשנה (מע"ש, פ"ב, מש"א) וכמפורט בחבורו (שם, ה"ג): 1. אין לאכול שלא כדרכו – דרכו ליאכל חי, לא יאכלנו מבושל (ולחפך). 2. אין מטריחין לאכול דבר שאינו ראוי לאכילה [עיי"ל ח"א, הע"י 11]. ואינו ענין לכאן]. עפ"ז קשואים וחבושים אינם נאכלים חיים. מלפפונים ובגנות אינם נאכלים מבושלים. אמנם הנאכלים בין חיים בין מבושלים, יאכלם בכל אופן שירצה, דוגמת תפוחים וגזר.
9. דרכו להאכל "חיי" אינו נאכל "מבושל" – אפשר שנלמד מפ"י הירושלמי (פ"ח, ה"א) גבי מאכל שאינו מיוחד לזה או לזה – נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה. "חומרי בהמה": אסור לשלקן. כ"פ הרמב"ם (פ"ה, ה"ג רי"א).
10. דרכו ב"מבושל" – אפשר שנלמד ממ"ש בירושלמי (שם ה"ב) עהמ"ש: "לאכול כל דבר שדרכו לאכול" – "...וכן הוא שבקש לוכל תרדין חיין או לכוס חטיטין חיות, אין שומעין לוי". ומבואר בפ"מ (שם): לפי שאין דרכן לאכלן חיין (כ"א מבושל).
11. "רקוח" פרי הנו "הכשר אכילה" הדומה לבשול, רק שנעשה ע"י מתיקות מרובה (סוכר, דבש וכדו'), מ"מ, אין בזה "שנוי מדרך ברייתו" כל שנשאר בעין, ואם זו "דרך אכילתו" – מותר. בסה"מ פ"ז(ב)ס"ה כתב, לענין תפוז, שאין רגילים לרקח גוף הפרי, או לבשלו. דברובו עומד להאכל חי. (ובמשפט"כהן, סי' פ"ד, פ"ה, הוסיף: שגם מצטמק ומתמעט בבשולו – "הפסד" מסויים, ע"ש).
- אמנם, קליפות התפוז (וכן באשכולית ובאתרוג) הראויות למאכל אדם ע"י רקוח – זו "דרך אכילתן" ומותר.
12. כבישה מותרת כשדרכו לכך. דוגמת מלפפונים וזיתים. (סה"מ פ"ז(ב) ס"ב).
- בזמנינו נפוץ המנהג לכבש מגוון רחב של ירקות (גזר, סלק, כרוב, חצילים ועוד). ההיתר לכ"א מהירקות הנכבשים, מותנה בעקרון המובא להלן הערה 12^א, בסופה. במסגרת זו יש להעיר, שכבישה הנעשית אחר שחטט מימיו, לגופן של ירקות, לא מקרי "הפסד", שכן דרך "הכשרתן לאכילה". אמנם במשקה היוצא, יש לנהוג בו קדו"ש. ואין להשוות לסחיטת ירקות למימיהן. באותם שאין דרכם לכך, דנאסר לסחטן (להלן הע"י 19) דמקרי "הפסד".
- ^{12א} יש להעיר בנושא זה ש"הדרך הרגילה" המחייבת, מתיחסת אך ורק לאופני "הכשר האכילה" המהותיים, דוגמת, חי ומבושל, אין ענינה בטעמים מתחלפים, או בצורות "בשול" / "כבישה" שונים. ומכאן, לדבר הנאכל בד"כ חי/ מבושל נתן לתבלו בכל דרך שהיא: תיבול מתוק, מלוח חריף וכיו"ב, או בלא תיבול כלל (לא"ד לחולה), גם אם אין זה "מנהג המקום", או שאין רגילותו כלל להאכל בתיבול זה. כמו"כ, לגבי צורות "בשול" שונות. דבר שדרך לבשלו, אין מניעה למי שיחפוץ בכך, שיתגן או יאפה, אף שאין רגילות בזה בשום מקום. רק "הכשר האכילה" המהותי, תלוי בהרגל בני"א, וכדלעיל.
- עפ"ז נראה דאכילת סלק חי מגורר, אף שראוי לאכילה, כיון שלא נתפשט המנהג לאכול באופן

זה, הוי שלא ע"פ דרכו הרגילה ואסור. ונראה דה"ה לאופני אכילה מסוימים של "טבעונים", כשמדובר על שנוי "דרך" ממנהגו של עולם, דוגמת סחיטה של מלפפונים, בשול בנות ועוד. ויש לעיין באשר למנהגם של עדות לסוגיהן, על מגוון מאכליהם המיוחדים. באיזו מידה יקבע הדבר לכל העולם? שמא רק למקומם / לבני עדתם? או אפשר שגם להם עצמם יאסר, מדהוי "מעוט" הנוהג כך? [לא נקטתי "מנהג מקום", משום שבא"י נראה שמושג זה, בהקשר ל"הרגלי אכילה" נטשטש, ובמגזר העירוני האטרונגי, במיוחד. גם "המסורת העדתית" בתחום זה אינה "יחודית", וקיימת "נדידה" של "מנהגי אכילה". ואכן אופן אכילה כלשהו שפשט מנהגו, קובע היתר לעניינו. השאלה מתיחסת למנהגים יחודיים].

החזו"א, גבי סחיטת פירות (לקמן העי 19) דן בקנה המידה לקביעת ה"דרך הרגילה". האפשרות המקילה ביותר לדעתו (מסתפק בדבר), היא: דאפי מעוט בני"א משתמשים ב"דרך" זו, אלא, שלרוב בני"א היה נוח בזה (במשקה כמו בפרי) אפשר שמועיל, ונלענ"ד, דה"ה לנדוננו – אם לרוב בני"א אין זה שמוש הנופל בדרכתו מהמקובל, אף שבפועל אינם מורגלים בזה. עכ"פ, גם אם נאחז באפשרות המקילה, יש לשקול כל "מנהג אכילה" החורג מהמקובל, לגופו. הנתן ל"טעם" בתבשיל דוגמת גזר ועגבניה – ינתן (סה"ש"מ, שם), רק יקפיד שלא להשליכו כ"ז שראוי למאכל (שם). בתבשיל שקבל "טעם" מפ"ש, חלה קדו"ש מדין "טעם כעיקר", אף שהפריד את "נותן הטעם". (סי' דיני שביעית פט"ז, ס"ז). ועי' להלן ח"ג(ב)20.

עי"ל העי 9. רמב"ם שם, ה"ג: "...לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה".
15. "יתחמיץ" – מזון לבהמות המוכן מירקות (קליפותיהן, ושאר פסולת), תבואות, וקליפות תפוז הנכבשים ב"בור החמצה" או במתקן אחר. ועוברים "תסיסה" לצורך שימורם. במסגרת הכנת מזון זה, בשנה השביעית, על ה"מרכיבים" להיות ראויים אך ל"מאכל בהמה", דמאכל אדם, אין לתנו לבהמה, כדלעיל העי 4.

16. תרומות פ"א, משי"ג: "אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין... ושאר כל הפירות אין משנין אותן מברייתן בתרומה ובמע"ש". וכ"פ הרמב"ם פ"א מהלי תרומות ה"ב. בהלי שמו"י, פ"ה, ה"ג כותב הרמב"ם בכללות: "ולא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש". פאה"ש (סי' כ"ד, ס"ד) מפרט הדברים, עפ"ש הרמב"ם בהלי תרומות (עי' ביש"ר סק"ג. ועוד כתב שם, דהבסיס להשוואה בין "שביעית" ל"תרומות", מדתן בשביעית פ"ח, משי"ב: "...וכן בתרומה ובמע"ש. קל מהן שביעית שנתנה להדלקת הנר" – מוכח דהאסור בתרו"מ ודאי אסור בשביעית, ע"כ לא הוצרך לשנותו בשביעית). וראה בתוספתא (שביעית פ"ו, ה"ד) "נותן אדם דבילה וגורגרות לתוך התבשיל... ולא יסחטם להוציא מהן משקין". – דלא קיימי לסחיטה אלא זיתים וענבים, ולא שאר פירות שעומדין לאכילה (מני"ב, שם). בסה"ש"מ פ"ז(ב) ס"ה אסור גם סחיטת תפוז, לימון ואשכולית למרות ההרגל הנהוג לשתות מיציהם. ועיי"ש בהעי 3, דמשקה היוצא מפרי (פרט לשמן ויין) משתנה לגריעותא בתחומים שונים (לענין "ברכה"; תרומה דאורייתא; הכשר לקב"ט, ועוד) וה"ה לנד"ד, יחשב לשנוי מברייתו. [מ"מ, לא קבע ד"ז במסמרות]. ונלענ"ד, דאת ההיתר בתבלין יבאר שזו דרך השמוש הבלעדית – עיי' סחיטה (דאינו נאכל בפני"ע).

17. נלענ"ד שדוקא ב"מרחקת" שנמוחה בבשול יאסור בעל סה"ש"מ, על אף ש"דרך אכילתו" בכך, וזאת כיון ש"משנתה מדרך ברייתו". [עי' באו"ח, סי' ר"ב, ס"ז ברמ"א לענין פאוידל"א (פירות

שנתבשלו ונמוחו לגמרי. מ"ב, שם, סקמ"א) דמברך "שהכל" כיון שאבד תארו וצורתו. – משתנית ברכתו.} בנשאר ב"יעין", יודה שמותר, אם דרכו בכך. (עי' להלן הע' 18 חילוק בין נמוח לגמרי, לנתרסק שלא לגמרי).

18. "יתמרי של תרומה – מותר לעשות מהן טרימא, ואסור לעשות מהן שכר והלכתא... מברכין עלייהו בפה"ע. מ"ט? – במלתייהו קיימי כדמעיקרא" (ברכות ל"ח). נחלקו ראשונים בהגדרת המושג. לרש"י: דוקא שלא נתרסק לגמרי. לרמב"ם: אפי' נתרסק לגמרי (לדעת הב"י ס"י ר"ב. נשמת אדם, כלל נ"א סק"ח). כמו"כ נחלקו אחרונים בהבנת מחלי השו"ע והרמ"א ס"י ר"ב, ס"ז. הכרעת המשנ"ב (שם, סקמ"ב, ובה"ל ד"ה "יתמרים") דכל שנכר במקצת מהות הפרי – לא נשתנית הברכה. אבל בנמוח לגמרי ולא נכר צורתו כלל – מברך "שהכל". [למחאה"ש סק"ח החלוק בין נתמעך ביד (אפי' לגמרי) – עדיין, רושם צורתן נכרת, לבין נמוח ע"י בשול – נתבטל צורתן ותוארן] וע"ע בסי' ר"ד, ס"יא: לענין פירות כתושים ביותר שמרקחן בדבש, דמברך בפה"ע – דוקא שנכר מהותו ותארו (מ"ב, סקנ"ב).

כיון שמהגמי משתמע שקיימת תלות בין הנושאים. מסתבר, שכשם שבנמוח לגמרי עד שנפסדת צורתו – משתנית הברכה, כך נאסר לעשות כן מפירות תרומה – יחשב ל"שונוי מדרך ברייתו" (דוגמת שכר), וה"ה לשביעית (עי' בישר, ס"י כ"ד, סק"ג).

19. מחלי ראשונים גבי ברכתן של מי פירות הנסחטין (ומי בשולן). [על יסוד הגמ' בברכות ל"ח. – דבש תמרים מברך "שהכל" דהוי "זיעה בעלמא"]. לרשב"א: כל העומד לבשול או לסחיטה – היוצא מהן חשוב "פרי" וברכתו בפה"ע (אינו עומד לזה – ברכתו "שהכל"). לרא"ש: מי סחיטת פירות – "זיעה בעלמא" אינו בגדר "פרי" ומברך "שהכל". (לאפוקי, ממי בשולן – המשקה נדון כעיקר הפרי, מדין "טעם כעיקר" ומברך בפה"ע).

בשיטת הרשב"א, י"ל: ד"פירות העומדים לסחיטה" אינו מוגבל ל"זיתים וענבים" בלבד (כדמשמע בגמ', שבת קמ"ד: פסחים כ"ד:), כ"א משתנה בהתאם למציאות, מזמן לזמן. כ"ס החזו"א (שביעית ס"י כ"ה, סקל"ב) בדעתו, והוסיף שצ"ל רוב תשמישו של הפרי לזה, ויתכן שנקבע ע"פ רוב בני"א המשתמשים למשקה (אף שאינו רוב תשמישו), ואפשר שדי בזה שלרוב בני"א ניחא במשקה כמו בפרי עצמו (אף שבפועל רק מעוט בני"א סוחטין). עפ"ז, בזמנינו, תפוז, מהפירות העומדים לסחיטה. לרשב"א – מברך בפה"ע, ואילו לרא"ש, אף שדרך לסוחטו – מברך "שהכל". כ"ס המשנ"ב (ס"י ר"ה, סק"ד; שעה"צ סקנ"ב). וה"ה לשביעית אף שרובן נסחטין, נחשב ל"זיעה", הוי כ"משנה מברייתו" ואסור, לשיטת הרא"ש. ונראה שזו גם הבנת בעל סה"ש"מ. (ע"ל הע' 16).

לדעת החזו"א (שם), י"ל שגם הרא"ש יודה לרשב"א, בפירות שדרכן בסחיטה דנחשב ל"פרי" ומברך בפה"ע. דוקא ב"מי שלקות" (מרק ירקות) – דעתו על הירק והמשקה טפל לו, הוצרך לנמוק ש"טעם כעיקר", להשמיענו שמימיהן כמותן, לענין הברכה, אבל במשקין הנסחטין שכל דעתו עליהן, ונהנין ממנו כמהפרי עצמו – חשוב "פרי". מסקנתו: הרשב"א הכריע בדבר. כמו"כ, אין הכרח שהראש חולק (כמות שטוען המשנ"ב, דלעיל) – למעוטי בפלוגתא עדיף. (כיו"ב, מצינו בתה"ד (ס"י כ"ט) דפירות שנתרסקו לגמרי – דלאו במלתייהו קיימי מברך "שהכל" (ע"פ רש"י), אך אם דרכן לרסקן לגמרי מברך בפה"ע. ה"ה יהא לנדיד ב"סחיטה", לשיטת הרא"ש). ע"כ, לכו"ע, בכה"ג, יברך בפה"ע. וכיון שחשוב "פרי", נתייר לסחוט הרגילים

בזה, אף בתרומה ושביעית. [נראה דהמשניות המפורשות ב"תרומות" דאין עושין תמרים דבש

וכדו', י"ל שלא היתה רגילות לסחטן אותו זמן. אך עשוי להשתנות כמבואר]. והוסיף שם, דלימון, שרגילים לסחטו, ואין דרך לאכלו, לעולם המיץ שלו עיקר (עדיף טפי משאר פירות שרגילים גם לאכלו).

לדעת הגרש"ז **איערבאך** שליט"א, ב"מנחת שלמה" (סי' מ"ו) **אין בסחיטת פירות** שרגילים לסחטן (תפוז, אשכולית) משום "**הפסד**", כיון שעומדים לכך. עכ"ז צ"ע באשר לסחיטתן היות ועיי"כ **מפקיע קדושת שביעית** שלהן, בעוד שהנאת השתיה מאוחרת, ממילא הו"ל "הנאתו אחר בעורו" ואסור. (הא דפוקעת הקדושה נלמד מתרומות פי"א (ע"ל הע' 16), ושביעית שווה לה). וצ"ע מצביעה, דק"ל לשיטת התוס', ד"הנאתו ובעורו שוה" בעת הלבשה (נהנה, והצבע הולך וכלה), על אף שקדו"ש פקעה מיד עם שריית מיני הצובעין / צביעת הבגד (כ"מ בתפ"י, שביעית ריש פ"ח – דחשיב כמבוער?) וי"ל כיון שס"ס עצם הצבע לא כלה עד לשעת הלבשה, דק"ל "חזותא מילתא", שפיר מקרי הנו"ש.

פשוט עפ"ז שמיץ פירות הראוי לצביעה, נתיר לסחוט הפרי לשם כך. סביר ע"כ ששתיה שהנאתה חשובה משל צביעה לא תהא גרועה הימנה, ונתיר לסחוט אף למשקה [מבחינת הנאה נחשב ל"הנאה גמורה", כדמצינו ביוה"כ דחייבין עליה כרת]. עכ"ז עדיין קשה, דהנאה באה אחר שפקעה קדו"ש?

מסקנתו שאין דין "תרומה" ו"שביעית" שווים זל"ז באופן מוחלט (בענין זה). דאסור "סחיטה" הקיים בתרומה מ' 2 טעמים: 1. "הפסד". 2. "הפקעת קדושה". שביעית שווה לה רק לענין "הפסד", ובמקום שעומד לסחיטה דאינו מפסיד יהא מותר, משום שלהפקעת קדושה לא חיישינן. (דבתרומה מזהרין ע"כ, ולא בשביעית ע"י מש"כ המני"ש, בהקדמה לתשובה זו) ע"כ, אף שפקעת קדושתו בשלב מוקדם כבסחיטה, כיון שאינו נפסד, ולגבי השלב המאוחר הו"ל **השתיה הנו"ש** – הי"ז בכלל השמושים המותרים.

ועדין מסתפק בדבר, "מפני זה שהנשאר עם הפרי נמאס מאכילה לרוב בני"א" – והוי הפסד. וצ"ב, דבסתמא, הא דאינו נאכל, אינו מחמת מאיסותו, לעני"ד, רק מחמת הטורח להוציאו. ממילא יתכן לדמותו, ל"שאריות מזון" הנדבק לצלחת דא"צ לקנחו. (אמנם, להשליכן לאשפה נראה לאסור משום "הפסד", גם אינו דומה לשאריות הני"ל, דשם הוי גם טורח לאספן ולשמרן, וכאן יכול לשמרן בקליפתו).

לעני"ד, בדעת החזו"א, **דאינו מפריד בין הפקעת קדו"ש לבעור**. ע"כ "הנאה" המאוחרת ל"הפקעת הקדושה" מקרי "אין הנו"ש". וראיה מנתינת קש ותבן לכר/עשית כלים דאף שאינו "הפסד", מ"מ הקדושה פוקעת ונחשב "מבוער". וכיון שנהנה רק בזמן השמוש – אין זה הנו"ש. לפיכך חותר החזו"א להוכיח **שפירות הנסחטים** שדרכם בכך, **מימיהן כמותן**, חשוב **כעיקר הפרי**, כך לענין ברכה (כברכת הפרי), וכך לענין הפקעת קדו"ש, ע"י"ז תהא הנו"ש בזמן השתיה.

לעומתו סובר הגרש"ז שליט"א, שהברכה משתנית ("שהכל") גם בדרכן לסחיטה (כדעת המשני"ב) ועכ"ז, מותר לסחטן, כבאורו לעיל.

20. תה"ד (סי' כ"ט) מסתפק באשר לברכתן של פירות שנתרסקו לגמרי, וכ"ש לנמוחים ע"י בשול (פוידל"א) אפשר דנפקי ממילתייהו ופסק לברך "שהכל" מספק. הרמ"א (רי"ב, סי"ז) מביאו

בשם י"א, וחושש לשיט' לכתחי' אך לעיקר נקט כמחבר גם בפוידל"א (שנמוח לגמרי ואבד צורתו, כהגדרת המשנ"ב, שם) דמברך בפה"ע. מכאן, לסחיטת תפוז, באופן שכל גופו נתרסק לתוך המשקה ידון כפוידל"א (ונראה דאף לרא"ש יברך בפה"ע דאינו כ"משקה היוצא החשוב כזיזעה בעלמא". זהו עיקר הפרי, ועדיף מסחיטה).

כיון שהמחבר, והרמ"א (לשיטתו העיקרית), נוקטים שאין הברכה משתנית – אינו חשוב "הפסד" ולא "שנוי מברייתו" ומותר לעשותו מפירות שביעית ותרומה. (חזו"א, כ"ה, סקל"ב). אמנם לענין "ברכות", הכריע המשנ"ב (שם סקמ"ב) דבנתרסק לגמרי, שאבד כל צורתו ולא נכר כלל, לברך "שהכל", וכהכרעת הרמ"א (מחמת הספק). וסביר להניח, ש"ספק הפקעת קדו"ש" בזמן ששביעית נוהגת מה"ת, אינו "קל" מ"ספק ברכות", אך בזה"ז, דלרוה"פ שביעית מדרבנן, יש להקל בהסתמך על עיקר דעתם של המחבר והרמ"א (הערת מו"ר ר' יעקב כ"ץ שליט"א). ע"פ עקרון זה נראה להבין ההיתר להכין "כדורי פלאפלי" (לדוגמא) בשביעית. תהליך הכנתם מצריך בשול המרכיבים (גריגרי החומוס), רסוקס, וטגון ה"כדורים". אמנם נאכל כדרכו מבושל ומטוגן, אך בשנוי לכאוי מ"דרך ברייתו", שהלא נתרסק לגמרי ונטגן באופן שאבד תארו וצורתו לגמרי (אינו נתן לזיהוי באשר למקורו), גם ברכתו "שהכל"?

וי"ל כיון שדעת השו"ע, וכן עיקר לרמ"א (שם), דכל אימת שממשן קיים ("במילתיהו קיימ") אין הברכה משתנית, גם אם אבדה צורתו (לאפוקי ממי סחיטת פירות הנחשב לזיזעה בעלמא"). ממילא, אין לפנינו הפקעת קדו"ש, ומותר, אף שלענין ה"ברכה", המנהג להחמיר ולברך "שהכל" (וכדלעיל).

אמנם לגרשז"א שליט"א, א"צ לכל זה. דאף שהופקעה קדו"ש לא מקרי "הפסד" וכיון שהנו"ש (בעת האכילה) – מותר, דלא גרע מסחיטת פירות העומדים לכך (עי"ל הע' 19). ונראה, ד"שנוי מברייתו" האסור היינו באופן ש"מפסידו" ממש, דוגמת סחיטת פירות למימיהן, כשאינן דרכם לכך.

²⁰. "שביעית נתנה לאכילה, לשתיה וכי" (שביעית פ"ח, משי"ד). בהיותה בכלל "אכילה" (עי"ל הע' 3) – חלים עליה בפשטות, אותם סייגים ומגבלות הקיימים בדברי מאכל, מבחינת האכלת אורח, נכרי, בהמה וכיו"ב. בענין "הכשר אכילה", נדונה לעיל בהע' 16 ו-19, אפשרות "סחיטה" לפירות. זיתים וענבים מותר, וה"ה בשאר פירות העומדים לסחיטה. אינו עומד לסחיטה – אסור. הדיון שם, מבחינת "הפסדן" של פירות המאכל. ולעצם השמוש במשקה כותב בפאה"ש (סי' כ"ד, ס"ד): "עבר ועשה האוכל משקה – ה"ז שותהו". דהיינו: גם במקום ששחט באיסור – נוהג במשקה דין קדו"ש.

וצל"ע, עפ"י לעיל הע' 19, בשם הגרשז"א שליט"א, דע"י "סחיטה" פוקע דין קדו"ש מהפירות, לשם מה נחוץ לשתותן? מה מקום להקפדה שלא להפסידן?

וי"ל, כיון שכל היתר ה"סחיטה", נשען על כך, שהמשקה אינו "נפסד", עד לזמן ההנאה (על אף שפקעה קדושתו), ממילא פשוט שתנאי זה צריך להתקיים. [ועדיין צל"ע, באשר למשקה הנסחט באסור, מפירות שאינם עומדים לכך. הלא "נפסד" כבר. ומדוע עליו לשתותו?]. עוד י"ל, עפ"י הרמב"ם בהל' מא"ס (פ"י, הלכ"ב) ד"משקין היוצאין מפירותיהן – אסורין כמותן" לענין טבל, חדש, ערלה, ספיחי שביעית, ועוד. ומשמע דלא מגרע מקדושתן. ואף שמדאורייתא נראה דפוקעת, מדרבנן עדיין חלה, על כל המשתמע מכך (עי"ל ח"א, הע' 18). [יתכן עפ"י, לבאר

דין משקה הנסחט באסור, דלעיל). קיימים גם סייגים באופן ההכשר לשתיה. האם מותר לבשל המשקה?

בפאה"ש, שם, ס"ו מביא 2 דעות, גבי בשול יין: יש אוסרים מפני שממעיטו (רמב"ם, הלי תרומות פי"א, הל"ד. וכדעת ת"ק בפי"א דתרומות, מש"א, וה"ה לשביעית) ויש מתירין, דמשתבח ע"י הבשול. (מחלוקת זהה מצינו גבי יין ליקידושי" – רע"ב, ס"ח ומשנ"ב, שם). כמו"כ, נאסר לכבוש בצל בחומץ של שביעית (הן בצל של שביעית, הן משנים אחרות) – מפני שמפסידו (פאה"ש, ע"פ הרמב"ם, שם).

[שמוש במשקין לסיכה, רפואה, כביסה. יבואר במקומו, להיתר או לאיסור, מותנה בסוג היעוד ובמין המשקה].

(ג) סיכה:

1. אמצעים, תכלית, אופן:

מותרת – ²¹סיכה במשקה שדרכו לכך; ²²סיכת אדם (גם "רפואית");
כדרך סיכת הגוף
אסורה – ²¹סיכה במשקה שאין דרכו לכך; ²³סיכת כלים ²⁴ועורות;
²⁵סיכה (ע"ג מכה) במוך

2. מגבלות: מקום הסיכה – ²⁶חוץ לבית המרחץ/בית הכסא.

(ד) צביעה:

אמצעים תכלית:

מותרת – ²⁷בעומד לצביעה לצרכי אדם (קשוט הגוף).
²⁹יש מתירין צביעת בגדים וכלים.

אסורה – ²⁸לצרכי בע"ח.

³⁰יש אוסרין צביעת בגדים וכלים (גם לצרכי אדם).

(ה) הדלקת הנר:

אופן, תכלית:

מותרת – ³¹הדלקת נר בשמן; ³³לתאורה – הנאה מן האור
³⁵(כולל "נרות שבת"); יש מתירין ב"נר מצוה".

אסורה – ³²נתינת שמן למדורה; ³⁴צורך להסקה/חמום;

³⁶יש אוסרין ב"נר מצוה" – שאינו להנאה (נר חנוכה; נר ביהכ"נ; לכבוד המת).

(ו) ריח:

שמושים מעשיים: ³⁷הרחח; ³⁸תבלין; ³⁹עשון.
[אין קדו"ש: ⁴⁰בעומד לנוי; ⁴¹אחר קליטת הטעם והריח].

(ז) הכנת מטאטאות⁴¹:

21. תוספתא (שביעית פ"ו, הל"ג). סך את השמן ואין סך יין וחומץ. שהשמן דרכו לסיכה, יין וחומץ אין דרכן לסיכה. וכ"פ הרמב"ם שם, פ"ה הל"ו. עפ"ז, סיכה במיץ לימון, כיון שאין רגילין לסוך בזה – אסורה (ס' דיני שביעית פט"ז, ס"יז).
22. "סיכה" בימות קדם, מן ההנאות הישוות לכל נפש". מתוך שנכלל בין היענויים האסורים ביוה"כ לא יתכן שיחשב לעינוג מיוחד, דכה"ג לא נאסר [וכדמצינו לענין "הרחת בשמים" (תרי"ב, מג"א סק"ד) ועי' תקי"א, ס"ד דעשית "מוגמר" הוי דבר "שאינו שוה לכל נפש". רק למעונגים (מ"ב, שם)] אלא דבר שהוא ענוי לנפש, בהכרח מתקבל, שהיו כולם צריכים ורגילים בזה. ע"פ התוספתא בשביעית (פ"ו, הל"ג) "סך אדם שמן ע"ג מכתו" ובמני"ב (שם): דלא הוי כרפואה שדרכו לסוך כל גופו. וכן בהמשך: "החושש בראשו, וכל מי שעלו בו חטטין – סך את השמן". הרמב"ם השמיט דין זה. ומתוך שבהל' מעיי"ש (פ"ג, הלט"ז) פסק: "מעשר שני, אע"פ שניתן לסיכה אין נותנין אותו לא ע"ג צינית ולא ע"ג חזזית" וכו' ומבואר במפרשי הרמב"ם דמע"ש ניתן לסיכה ולא לרפואה, נראה דכן דעתו גבי שביעית (עקרון דומה ואפשר שהתוספתא במע"ש, עליה נשען הרמב"ם, חלוקה עם זו שבשביעית, ונקט כמע"ש). והטעם: דסיכה כזו שעיקרה לרפואה, אינה שוה בכל אדם, ואין שם "סיכה" עליה (עין גד"צ, פ"ג, סק"ד. כל': מופקע מתורת "סיכה", נדון כ"רפואה", וזו אסורה באוכלין (שמ"ן). אלא שפאה"ש (כ"ד, ס"ט) נקט כתוספתא דשביעית וכירושלמי (פ"ח, הל"ב) וכ"פ בכר"צ, פ"ג, ס"יב. וצ"ע לדעת הרמב"ם, מ"ש משבת, דהותר לסודמכה בשמן (או"ח, שכ"ח, שכ"ב; שכ"ז, מ"ב סק"ב) כיון שגם דרך בריאים לסוך לא מוכחא מילתא דלרפואה עבד? ונלענ"ד, דאצל שבת לא נאסרה רפואה בעצם, רק גז"ח משום שמא ישחוק סממנים, ע"כ, כשלא מנכר שעושה לשם רפואה, כיון שרגילים לסוך, לא גזרו, אבל שביעית ומע"ש, ד"רפואה" ע"י אוכלין אסורה ב"עצם", כל שמכוין לזה נאסר, אף שלא מוכחא מילתא כ"כ מצד שרגילין לסוך.
- מיה סברת המתירים? נלענ"ד, עפמ"ש הר"ש (בפירושו למשנה, דמאי, פ"א, משי"ד) ע"ד התוספתא: "...לפיכך שמן של שביעית נותנין ממנו לגרדי, ואין נותנין ממנו לסרוק" – דהיינו: לאורג, הסך בין אצבעותיו, מותר, "דסיכה כשתיה". (אמנם בהקשר אחר, אך נראה לקשור טעם זה לנד"ד). וכשם שבאוכלין ומשקין מותר לאכול או לשתות, אף שמתרפא על ידן, מדהוי מאכל של בריאים. ה"ה בזה, כיון שרגילין הבריאים לסוך, ואין משגיחין בכך שגם מתרפא ע"כ, גם אם מתכוין לזה. ועין לקמן הע' 47 לענין גמיעת חומץ ושמן לרפואה. ואף ש"רפואה" ע"י אוכלין – אסורה (מדאינו "שוה לכל אדם"), היינו דוקא זו הנעשית שלא

ב"דרך אכילה" כהנחת רטיה וכיו"ב. (לקמן הע' 46). ונראה דהרמב"ם, לא ראה במושג זה ("סיכה כשתיה") בסיס להשוואה מוחלטת בנד"ד, ממילא, הסך לשם רפואה (ע"ג מכתו), כמוהו כמשתמש באוכל לשמוש רפואי שלא ב"דרך אכילה" ויאסר. (והסכים על ידי, מו"ר ר' אביגדר נבנצאל שליט"א).

וצ"ע, לזמנינו, דאין רגילין לסוך, א. האם מותר לסוך כלל, הלא הוי שמוש "שאינו שוה לכל נפש"? ב. האם נתיר סיכה לשם רפואה, בנתונים אלה? בפרט כשמוכח שעושה לשם כך (כגון ב"סך ע"ג מכתו")?

ואפשר דתליא במשמעו של הבטוי "סיכה כשתיה" האם זו זהות מוחלטת, וסיכה כמוה כמשקה נוסף, וממילא, אין כל גרעיותא בהא דאין רגילין לסוך, דא"צ להיות שונה ממשקה נדיר דיתכן שמותר לשתותו גם במתכוין לרפואה, כיון שנעשה "דרך שתיה" (או אכילה) כמקובל. או אפשר שלפנינו השוואה מבחינת "דמיון ההנאות לגוף" בלבד. ממילא, בזמנינו שאין רגילות בסיכה, ישתנה הדבר, וכיון ש"אינו שוה לכל נפש" יאסר?

ונראה מהכר"צ (פ"ג, ס"ב), כאופן ראשון, דכתב: "וסיכת שמן מותרת בין על הראש ובין על הגוף, ואפי' בזמנינו שרובם אינם רגילים בסיכה, מותרים בסיכת שמן, ואפי' כשמכוין לרפואה משום דסיכה כשתיה. לפיכך סך אדם שמן על מכתו" וכיו. מעשית, נזקקים בזמנינו, לסיכה אצל תינוק, במקום גרוי עור. אצל גדול, מצוי הדבר, ע"ג ידים או שפתים יבשות, ועוד.

23. תוספתא (שם, ה"ז) שמן של שביעית "אין חוסמין בו תנור וכירים" (לחזק. מני"ב, שם). "ואין סכין בו מנעל וסנדל". ועין בחזו"א (סי' י"ג, סק"ח). דהחסרון בזה, שאין הנו"ש.

24. "...ומתעגל ע"ג קטבליא (עור רך) חדשה ואינו חושש". (שם, שם). מני"ב: אף דמהני לעור מ"מ מותר. היינו: דוקא באופן שסך גופו קודם, דאינו נראה כ"מעבד". כיו"ב, "סך את רגלו ונותנה למנעל". אבל, סיכת עור/כלי, ישירה – אסורה.

25. תוספתא (שם, ה"ג) ... ובלבד שלא יטול במוך ויתן ע"ג מכתו. מני"ב שם: דמוכחא מילתא דלרפואה. בסה"מ פ"ז(ד)ס"א, מבאר דע"ז ילך מעט גם לאיבוד (היינו: "הפסד").

26. ירושלמי (שביעית פ"ח, ה"ב): אין סכין שמן של שביעית במרחץ אבל סך הוא מבחוץ ונכנס. ובפ"מ (שם) משום בזיון קודש. (ע"י בסה"מ, פ"ז הע' 8, מש"כ בשם האדר"ת). כ"פ הרמב"ם, פ"ה, ה"ו.

[ונראה מטעם "בזיון הקודש", גם לאסור הכנסת פירות וירקות לחדר אמבטיה/בית הכסא, לצורך שטיפה. הע' מו"ר ר' יעקב כ"ץ שליט"א. וע"י לקמן ח"ג(ב)11].

27. רמב"ם, פ"ה, ה"ט. ע"פ ירושלמי שביעית פ"ח, ה"א. ובכר"צ פ"ג, סט"ז, כדוגמא: צבע לקשוט נשים. ובגד"צ (שם, סק"ח) דן הגרש"ז אויערבאך שליט"א גבי הכנת דיו לכתיבת ס"ת או השחרת תפילין. כיון דקיי"ל "מצוות לאו ליהנות נתנו" – הוי כמעבר שלא להנאה. או שמ"לכ"ם – "לכל צרכיכ"ם", מרבינן גם "הנאת מצוה" (רק בהולך לשריפה / לאיבוד – אף "צורך מצוה" אסור). לדעת הגרש"ז שליט"א (ב"מנחת שלמה" סי' מ"ב), המושג "הנאה" בגדרי שביעית שונה מזה הקשור לכלל "מצוות לאו להנות נתנו". דשם מתייחס ל"אסורי הנאה", וכוונתו שאין "הנאת מצוה" חשובה "הנאה" לענין זה, דלא אסרה תורה כ"א "הנאת הגוף". [מבואר בריטב"א (סוכה ל"א) גבי "נטילת לולב" האסור בהנאה, דאינו נהנה מגוף הלולב, כ"א מעצם הנטילה דמקיים על ידה מצות ה', ואינו נחשב ל"הנאה מן האיסור"].

- משא"כ לענין שביעית גם "הנאת מצוה" חשובה "הנאה". ע"כ נתיר השחרת תפילין וכתבת ס"ת בדיו של שביעית דמני"ל לחלק בין צביעת בגד לצביעת תפילין, כיון שצריך ללבושם כל יום ושמה בלבישתם, ובודאי שאינו חשוב "הפסד". והוכיח דבריו מר"ש סירילאיו (שביעית, קכ"ב) שכתב: "אוכלי אדם עושיין מהן צבעין לאדם דאית בהו קדושה כגון לצבוע בתי תפילין ורצועותיהן ותיקי ס"ת ותפילין".
- [אף שלענין "צבעי בהמה", קי"ל דאין קדו"ש חלה עליהן (לקמן הע' 28), צביעה לשם זה נחשבת להורדה בקדושה ביחס ל"אכילת בהמה", שונה צביעה לצורך מצוה (ס"ת, תפילין, וכיו"ב) דאינה הורדה רק "מעלויותא"]. ועי' לקמן הע' 36, שמוש בשמן שביעית ל"צורך מצוה".
28. רמב"ם (שם, ע"פ הירושלמי) אבל אין צובעין לבהמה מפירות שביעית אפי' מאכלי בהמה – שאין קדו"ש חלה על צבעי בהמה. כס"מ, שם. כך למדו מפי השמועה. דפ"ש שנתנו לצביעה היינו: צביעת אדם דחל עליה קדו"ש, משא"כ בצביעת בהמה – אין בזה קדו"ש (ונמצא מפקיע קדושתן. כר"צ, פ"ג, הל"טז). ומבאר החזו"א (סי' י"ג סק"ז) היינו: צביעת גוף הבהמה או תכשיטה.
29. חזו"א (שם) אין מדובר בצביעת גוף האדם ושערו בלבד, גם צביעת בגדיו וכלי תשמישיו – מותר. שאלמלא כן מדוע נאסרה "הסקה" מטעם ש"אין הנאתו ובעורו שוה", ת"ל שאינו נעשה בגוף האדם (וצ"ע), ס"ס נעשה לחמום גוף האדם, ישירות), וכן המיוחד לכביסה קדשי בקדו"ש, אף שמשמש את משמשי האדם ולא גופו. וכ"פ בשה"מ פ"ז (ד) ס"ג. ושונה מסיכה, דאין סכין לכלים, כיון שעומדת רק לאדם.
30. כר"צ שם. כך מדייק מפאה"ש (כ"ד, ס"ב).
31. רמב"ם, פ"ה מהל' שמו"י הל"ח. שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו.
32. תוספתא (שביעית פ"ג, הל"ח): "שמן של שביעית – אין נותנין אותו לתוך המדורה". ב"תוספתא כפשוטה" (לגר"ש ליברמן) מבואר הטעם: דלא התירו אלא הדלקה כדרכה. וכ"מ מהרמב"ם שם: "ולא יתן השמן לתוך המדורה, אלא מדליקו בנר". (משמע לעני"ד, דגם לצורך "תאורה" יאסר באופן זה, דאין זו דרך השמוש הרגילה כמות שנאסרה "אכילה" שלא כדרך, כגון: הנאכל חי, לאכלו מבושל וכיו"ב).
33. שהש"מ, פ"ז (א) ס"ג. ההיתר לזה, לפי שהנאה באה יחד עד הבעור ("הנאתו ובעורו שווה").
34. בשה"מ, פ"ז (ד) ס"ב חלק בין שמוש בשמן ל"הדלקת נר", לבין שמוש ל"הסקה", שהכלוי בא קודם ההנאה (בהסקה לצורך בשול או אפיה, כדלקמן הע' 49). וצ"ע, דס"ס מתבשל תוך כדי כלוי השמן, ואינו כעצים שנשרפים תחילה, ונאפה בנחליהן. ונראה לי שב"ש הר"דב"ז (פ"ה, ס"ח) דהנאה הנדונה זו הנאת ה"אכילה" (לא עצם הבישול) וזו באה רק אחר כלוי השמן.
- לדעת הגר"ש ליברמן (בפ"י לתוספתא) גם נתינת שמן למדורה ע"מ להתחמם כנגדה אסורה, על אף ש"חמום" הוא הנו"ש (ע"ל ח"א, הע' 12), כיון שאין דרכו בכך. (שמן שמושו בהדלקה). [דומיא, דדבר העומד ל"אכילה" ולא ל"סיכה" – אל ישתמש ל"סיכה", על אף שיעוד זה כשלעצמו תואם לתנאי קדו"ש ("הנאתו ובעורו שווה") וזאת משום שאינו עומד לשמוש זה]. ובמנח"ש סי' מ"ב: "כיון שאין דרכו בכך הוא כמפסיד".
35. הדלקת "נר שבת" 2 טעמים לה: 1. "שלום בית" שלא יכשל בעץ ובאבן. 2. "עונג שבת" –

אכילת סעודת הלילה לאור הנר (גרייז, או"ח, רס"ג, ס"א). המשותף: הנאה מאורן של הנרות – תואם את ה"תכלית" עבורה הותרה "הדלקת הנר" שביעית.

סה"ש פ"ז(ד)ס"ב. **נר חנוכה** – אסור להנות מאורו (או"ח, תרע"ג, ס"א), ממילא, נחשב שמוש זה לענין שביעית כ"הפסד" (כלוי בלא "הנאה"). כ"כ בבית הרידב"ז (סי' ה', ס"ט) ובס' תוה"א (פ"ח, מ"ז). אך לדעת ה"מנחת שלמה" (סי' מ"ב) הדלקה זו מותרת. עי"ל הע' 27, דהחליט שם ש"הנאת מצוה" חשובה "הנאה" ולי"מ הפסד. ע"כ מותר להדליק בשמן שביעית לצורך למוד תורה / לעשות מצוה לאור הנר – דחשוב "מדליק ע"מ ליהנות". ומכח זה סבר, דצביעת תשמישי קדושה ותשמישי מצוה / כתיבה בדיו של שביעית מותרת, והי"ה לנר חנוכה. אמנם יש לחלק ולטעון, דבתשמישי קדושה כס"ת ותפילין משתמש אח"כ, ע"כ דומה הנאתן להנאת השמוש בבגד צבוע, משא"כ נ"ח – אסור להשתמש בו וי"ל, דבזמן שדולק נהנה מ"פרסום הנס", לא פחות מהנאת פרסום של בית מסחר (דאין ההדלקה מוגבלת לאכילה או קריאה לאור הנר). ועדיין קשה, ס"ס הוקצה למצותו, ואינו ראוי לכל שמוש אחר (גם אם יכבה הנר)? י"ל, דאין זה חסרון, דגם כשמיעד השמן למאכל, ומתבל בו דברים חריפים (לדוגמא), עיי"כ הוגבל שמושו לדי"א, ובכ"ז אין נמנע הדבר, דכן דרך תשמישו. והי"ה לנר"ד.

להבנת מו"ר ר"א נבנצאל שליט"א (בדעת רבו, הגרשו"א שליט"א) **המושג "הנאה"** הנדון במסגרת קדו"ש, **הוראתו "תועלת"** (לא "הנאה" במובנה הרגיל). מבחינה זו, "צורך מצוה" אף שמללי"ג, יש בזה תועלת **שמקיים באמצעות פ"ש מצות הבורא** יתב. ממילא א"צ לחפש בני"ח **הנאת שמוש** איזושהי. עצם "הדלקת הנר" לשם מצוה חשוב "הנאה".

נר ביהכ"נ – הודלק לכבוד ביהכ"נ, לא לשם הנאה. ע"כ, אף שמותר ללמוד לאורו (או"ח קנ"ד, ס"ג מ"ב סקנ"ב) אין בזה להתיר השמוש ב"שמן שביעית" דאינו נקבע ע"פ "היתר ההנאה" מן האור כ"א ע"פ התכלית לשמה הודלק. כיו"ב נר **"זכרון"** (ביום השנה, או לכבוד המת) אינו ל"הנאה" רק לעלוי נשמת הנפטר / לכבודו (הראיה שמדליקים גם ביום, לא"ד בלילה). ונראה דהי"ה בנר שמדליקים **לכבוד החתן** (עי' או"ח, רצ"ח, מ"ב סקל"ג).

עפ"ש בשו"ע, רצ"ח, ס"א, ובמשנ"ב שם (סקכ"ט), מתקבל שלהדלקת נר ביהכ"נ מספר מטרות נפרדות: 1. להאיר. 2. לכבוד השכינה. 3. לכבוד אדם חשוב. ונלענ"ד, דגם האוסר דלעיל, יודה, דבהודלק ע"מ להאיר – מותר. [אבל נרות הדולקים לפני ה"עמוד", שתכליתן "כבוד" (דולקים אף ביום) אין להתיר לדעה זו (עיין מ"ב, שם, סק"ל)]. אמנם הגר"ע יוסף שליט"א, שו"ת "יביע אומר" (ח"ג, יו"ד, סי' י"ט) מסיק שמותר להדליקם בלילה באופן שנהנה קצת לאורם, אבל ביום שאינו נהנה מאורו, לא ידליק. נראה שבגישתו, אינו מתחשב בתכלית לשמה הודלק הנר, כ"א ביכולת השמוש המעשית. כל שנתן להשתמש ולהנות – מותר. וי"ל, להבנת ראי"נ (בדעת הגרשו"א) דלעיל, אין לתור אחר "שמוש מעשי" או תכלית מוגדרת. כל שהודלק ל"תועלת" איזושהי חשוב "הנאה", אף שאינו נהנה בפועל מן האור. ממילא, גם ב"קבוצת" המקרים דלעיל, נתיר.

וצל"ע גבי **"נר הבדלה"**, אם מותר להדליקו ב"שמן שביעית"? ראשית נברר מהי תכלית ההדלקה? וכיצד נסווג "נר" זה? האם "נר של מצוה"? – תקנת חכמים לברך על נר דמוצ"ש זכר לברית האור (האש) במוצ"ש, וקבעוה בברכת ההבדלה (רצ"ו, ס"א; רצ"ח, ס"א, ומ"ב שם). או אפשר הדלקה "לשם הנאה"? דק"ל: "אין מברכין על הנר עד שיאותרו לאורו, דהיינו,

שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת" (שם, ס"ד). כלי: ממקום עמידתו יוכל באמצעות האור לזהות הבדל בין מטבעות, כדלעיל, ומקרי, נהנה לאורה, כמו"כ נוהגים בפועל להסתכל בכפות הידים והצפרנים (שם, ס"ג).

וי"ל, דאין חשוב "נר של מצוה", ס"ס אינו מקיים כל מצוה בהדלקת נר זה. אינו כנר תנוכה או שבת שהדלקתן – "מעשה מצוה" (תרע"ה, ס"א; רס"ג ס"ד, ברמ"א). בעוד שבני"ח ובני"ש אם הדליקו שלא לשם מצוה / חוץ לזמנו / שלא במקום הראוי – מכבה ומדליק כראוי. בני"ר הבדלה" לא נדרש הדבר. דלא התקינו חכמים, הדלקה מיוחדת לצורך זה, רק לברך על אש דולקת. ולכן: "עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום – למוצי"ש מברכין עליה", דהיינו: ברכת ההבדלה (ברכות נ"ג).

אמנם כותב השע"ת בשם הברכ"י (רצ"ח, סק"ב) שיוכל להוציא ב"ב בברכה זו למרות שכבר ברך לעצמו, (כדן "ברכת המצות") מ"מ, אין בזה לסתור האמור. אכן, תקנת חכמים ("מצוה מדברנן") לברך על "נר" במוצי"ש, ומכח "חובה" זו, כלל נקוט בידינו, דאף שיצא – מוציא. מ"מ, אין התקנה מתיחסת לעצם ההדלקה (אף שנדרשים מספר תנאים, כמבואר בסי' רצ"ח) ולכן לא מקרי "נר של מצוה".

ועדין יש לברר, ע"פ אחד הצדדים (עי"ל הע' 27), שמוש בדיו לכתובת ס"ת או השחרת תפילין וכיו"ב, חשוב כ"מבער שלא להנאה" דנעשה לשמוש של "מצוה". שמן המשמש להדלקת "נר הבדלה" – לכאוי נחשב ג"כ כמשמש לענין דומה ("ומצוות לאו ליהנות נתנו")? וי"ל לעני"ד, כיון שאין ה"מצוה" שלפנינו מצריכה שמוש בשמן מיוחד לענינה. גם שמן שהודלק למטרת "חולין" נתן לברך עליו. ממילא, גם אם ישתמש בו ישירות "לצורך הבדלה", לא יוגדר כ"יתשמש מצוה".

אם "נר מצוה" אין כאן, שמא "הנאה"?! גם זה יש לדחות. דאין זו "ברכת הנהנין". אין מדליק ע"מ להאיר רק בעיניו שיהא עשוי כדי להאיר (לאפוקי נר ביהכ"נ, לכבוד מת וכיו"ב, שאינו מדליק ע"מ להאיר) ע"י בה"ל, ד"ה נר ביהכ"נ (רצ"ח, ס"א), ובה"ל ד"ה "לא יבדילו לעצמן" (רצ"ו, ס"ח) לענין חיובן של נשים בברכה זו, דאינה "ברכת הנאה", דלא נתקן על הנאת האור. נראה ע"כ בפשטות שרשאי לברך על נר במוצי"ש, גם אם אינו נהנה. גם המנהג להסתכל בכפות הידים והצפרנים, אינה תכלית ההדלקה, רק "מבחן", ליכולת הזהוי בין מטבע למטבע (כשם שמבחין בין צפורן לבשר – מ"ב, שם, סק"ט). תנאי ולא מטרה.

ע"כ לענין חתר ההדלקה, אמנם אינה "מצוה" שתשלול, אך גם אינה "הנאה" שתחייב. וצ"ע, אי לא הוי כנר שהדליקוהו ל"כבוד", וכיו"ב. דכיון שעיקרו שלא לשם הנאה – נאסר. ואפשר ש"נר הבדלה", שאני, דכאן אחד מתנאיו שיהא עשוי ע"מ ליהנות, בעל יכולת הנאה. מ"מ, לשיט' הגרשז"א שליט"א, לא גרע מנר שהדליקו ל"שם מצוה" דמקרי "יתועלת" ומותר. כיו"ב לענינו דמדליק ע"מ לקיים "תקנת חכמים". ונלענ"ד, שגם לשיט' הגרע"י שליט"א, די בכך שתהא יכולת להנות ובפרט בלילה, ע"מ להתיר.

37. עי"ל ח"א הע' 10, ד"העומד לריח" – חלה עליו קדו"ש (2 דרכי הסבר), ממילא הוי בכלל היעודים המותרים ל"גיודלי שביעית". וראה שם דעת המשנ"י והחזו"א והחולקים עליהם, לענין חלות קדו"ש, וה"ה לזה. (ועי"ע פ"ב הע' 29).

38. עי"ל ח"א, הע' 10 בסופה, לדעת המשנ"י, שרק באופן זה שנותן טעם במאכל, נעשה קדוש

בקדו"ש. ממילא, פשוט ששמוש זה, ל"תבלין" – מותר. [אמנם חדושו בזה, דאף שאינו אוכל חשוב בפני"ע, רק לנתינת טעם וריח במאכל אחר, נוהגת בו שביעית. גם מקרי "שוה לכל נפש" (חזו"א, סי' י"ד, סק"ט)].

גם לשיטה החולקת (שם, סהש"מ, ודעימיה) דבעומד ל"ריח" דיו, כ"ש צמחי ריח הנתנים לתבשיל לתוספת טעם, דחלה עליהם קדו"ש, וממילא השמוש לזה, יהא מותר. (וע"ע פ"ב הע"ב). (29)

39. כר"צ, פ"ג, סכ"ב. י"א דנוהג בהם קדו"ש. הואיל ו"הנאתו ובעורו שוה".

40. פרח בעל "ריח" העומד בעיקרו לנוי, ולא להרחה – לא תחול עליו קדו"ש (דעת הגרשז"א שליט"א). ויש חולקים (הגרי"ש אלישיב שליט"א). ועיי' בסי' דיני שביעית" פ"ט, ס"א הביא 2 הדעות בלא הכרעה. דעת מו"ר ר' אביגדור נבנצאל שליט"א, להקל בזה. ויש להעיר ש"ינוי" כשלעצמו, אינו חשוב "הנאה" (אין בזה מעילה), ממילא, גם מצד הנאת "מראה" (נוי) לא תחול קדו"ש (ועי"ל, פ"ב הע"ב 32).

41. אחר שנקלט הריח והטעם בתבשיל, ונשאר הצמח בלא טעם וריח – ה"ה כעץ בעלמא, ומותר להשליכו (סהש"מ, שם).

41^N חזו"א (סי' י"ג, סק"ז) ברשימת הקדושים בקדו"ש. וכ"כ, בכר"צ פ"ג, סכ"ז (בשם י"א). ועיי' בתוס' (ב"ק ק"א: ד"ה "והאיכא"): עצים שיש בהם קדו"ש, כגון לולב דהנאתו ובעורו שוה, דסתמיה קאי לכבד בו את הבית. לרש"י (סוכה מ.) לולב עיקר הנאתו לכבד את הבית (והוא שעת בעורו וקלקולו, ודמי להנאת אכילה, שלא כבעצים ל"הסקה", שהנאתן אחר בעורו). ועיי' בגד"צ, שם, סק"י"ד, דבזמנינו שאין מקובל להשתמש בלולבים לתכלית זו, רק למצוה, אפשר דלכו"ע אין בהם קדו"ש. מ"מ סיבם שעושים מהם מכבודת ומטאטאות תחול עליהן קדו"ש.

אופני שמוש: (2) במסגרת היעודים ה"אחרים" (מדין קדו"ש).

(א) כביסה:

תכלית, אמצעים:

⁴²מותר לשמוש של כביסה ונקוי – גדולים המיוחדים להכנת "חומרי כביסה" (⁴³שאינם עומדים לאכילה, צביעה, וכיו"ב).

(ב) רפואה:

תכלית, אמצעים, אופן (הכנה; שמוש)

מותרת הכנת "רפואה" לאדם (⁴⁴ולא לבהמה) –

(1) ⁴⁴**ממאכל בהמה**, ⁴⁵ששומרו ב"עין". ⁴⁵דרך סחיטה/בשול – **אסורה**.

(2) **ממאכל אדם** ⁴⁶הכנת "רפואה"/רטיה – **אסורה**

(מותר) ⁴⁷שמוש דרך שתיה/⁴⁸ערוב במאכל (כדרכו)

"דרך רפואה" ⁴⁷מגמע ופולט/מגרגר – **אסור**

* הסקה:

⁴⁹יעוד שאינו תואם לתנאיה של "קדושת שביעית".

(לכן) ⁵⁰העומד להסקה (עצים) – ⁵¹אין בו קדו"ש
⁵²העומד למאכל בהמה (תבן וקש) – אין מסיקין בו

42. עי"ל פי"ג(ב) הע"י 10.
43. בעומד ל"אכילה", כמיץ לימון / חומץ וכיו"ב, אין להשתמש להסרת כתמים, או לנקוי עלי חסה / כרוב מתולעים (ד"ש, פטי"ז, סיי"ח).
44. שביעית פ"ח, מש"א: "...וכל שאינו מיוחד למאכל אדם – עושין ממנו מלוגמא לאדם, אבל לא לבהמה. כ"פ הרמב"ם בפ"ה מהל' שמו"י, הל"א. (דוגמא לזה: "קוצין ודרדרין הרכיס", עיי"ש).
45. שבה"א (שם, ע"פ ירושלמי פי"ז, הל"א).
- עי"ל פי"ב(ב) הע"י 8. רמב"ם (שם), כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון: חיטים, תאנים וענבים וכיו"ב – אין עושין ממנו מלוגמא או רטיה וכיו"ב אפי' לאדם. שנא' "לכם יהיה לאכלה" – ולא לרפואה.
46. עי"ל פי"ב(ב) הע"י 8. רמב"ם (שם), כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון: חיטים, תאנים וענבים וכיו"ב – אין עושין ממנו מלוגמא או רטיה וכיו"ב אפי' לאדם. שנא' "לכם יהיה לאכלה" – ולא לרפואה.
47. תוספתא שביעית פי"ו, הל"ב (וכן, בתרומות פי"ט, הל"א). (א) "החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ ויהא פולט אבל מגמע ובולע", הובא בירושלמי שביעית פי"ח, הל"ב. ומבאר הרש"י "לא יגמע ופולט" דמוכח דלרפואה היא, והתורה אמרה "לאכלה" ולא למלוגמא. אבל "מגמע ובולע". פנראה, מדהוי דרך אכילה / שתיה, ומותר. אמנם "חומץ" אין דרך לשתותו כמות שהוא, דאזוקי מזיק, ולכן, אינו מברך עליו (או"ח, ר"ד, ס"ב). זהו גם הטעם לפטור השותהו ביוה"כ (רמ"א, תרי"ב, ס"ט). מ"מ דרכן של בני"א לטבל מאכלם בחומץ. ואכן רבא (שבת קי"א). בבאור הבריתא, מצמצם ההיתר לגמע ולבלוע – "לפני הטיבול", היינו: קודם טיבול האוכל, יאמר הרואה דזהו טבולו (משא"כ, אחר שכבר סעד וטבל כ"צ) רש"י, שם. הביאו הרש"י בסוגיתנו. בפאה"ש כ"ד, ס"ג העתיק התוספתא כלשונו. וכן בשהש"מ פי"ד(ד) ס"ט, נקט ד"מגמע ובולע" אע"פ שמשעה בפה, משמע שלא נחת לחלוקו של רבא (אפשר דנקט כאב"י, שם). (ב) תוספתא (שם): "החושש בגרונו לא יערערנו בשמן תחילה, אבל נותן הוא שמן הרבה לתוך אניגרון, וגומע". ומבאר הביש"ר (סי' כ"ד, סק"ח) דהראוי לאדם אין עושין ממנו מלוגמא, ולכן "לא יערענו" פי': משהה בתוך גרונו בלא אניגרון, או שבלועו בלא אניגרון – שהוא נכר דלרפואה. אלא נותן לתוך אניגרון (מיא דסילקא) ובולע (תוס', ברכות ל"ו). לרש"י: כל שאינו משהה השמן בגרונו, ובולעו מיד, מותר אף בלא אניגרון (אינו מוכח שנעשה לרפואה). ובשהש"מ (שם) כתב, דנראה שגם אינו מגמע ובולע (וכדעת התוס'), לפי שאין דרך לשתות שמן (על שתית שמן בפני"ע – אינו מברך). ומוכח שותה לרפואה.

48. תוספתא (שם פ"ו, ה"ב) "ומטבל כדרכו ואינו חושש", לענין חומץ. מבאר הרש"ס: מאכלו ופתו בחומץ, ואם נתרפא נתרפא, וליכא משום "ולא למלוגמא", דגם בשבת שנאסרה "רפואה" (מטעם אחר), בכה"ג מותר. (שבת קי"א, משנה, שם). וראה בסה"מ פ"ז(ד) ס"ט, דה"ה לגבי שמן, מותר לתת שמן הרבה במאכל, וגומע דרך אכילה. (אפשר שנלמד מ"חומץ", ואפשר שנלמד מדין תערובת עם "אניגרון").
49. מן השמושים ש"אין הנאתו ובעוררו שוה" (סוכה מ. ב"ק ק"א): ופרש"י: משנעשו גחלים אופין בהן. ור"ח (שם) אין הפת נאפית ואין התבשיל מתבשלת, אלא אחר שריפת העצים. — הנה בעורן קודם להנאתן.
50. מן הגמי' (שם) עולה שקיים שמוש נוסף בעצים, שהנאתו ובעוררו שוה — "עצים דמשחן" לרש"י ותוס': עץ (שמן) שמשמשים בו לתאורה כנר אבוקה. לר"ח: עושים מהם מדורה, להתחמם, ובעת הדלקתן (בעורן) — מתחמם (נהנה) היינו: הנאתו ובעוררו באין כאחד. — עכ"ז, "סתם עצים להסקה הן עומדין" — זהו עיקר שמושן. ע"כ גם אם לוקטן לשמושים אחרים (כדלעיל) — אין קדו"ש נהגת בהם.
- וצ"ע לדעת הגרשז"א שליט"א (לעיל הע' 19) המתיר "סחיטת פירות" ע"י שמפריד בין "הפקעת קדו"ש" (שאינה אסורה כשלעצמה), לבעור המוחלט שהנאתו שוה לו. מדוע אין השמוש ל"הסקה" בכלל היעודים המותרים? הלא שלביו זהים ממש לני"ל? א. הפקעת קדו"ש עם שריפת העצים. ב. בעורן המוחלט בשלב מאוחר עם הנאת האפיה. ונראה לומר דכשמדובר בגידולים הקדושים בקדו"ש, בהיותם עומדים לדבר שהנו"ש, שאין קדו"ש שלו פוקעת אלא עם בעורו המוחלט, וזהו עיקר שמוש דוגמת "אכילה". בכה"ג, אין שמוש צדדי שקדושתו פוקעת קודם לכן (כגון: סחיטת פרי לשתיה) גורע, כל שבסופו "הנאתו ובעוררו שוה". אך ב"עצים להסקה", שעיקר שמושם, לדבר, שקדו"ש שלו, פוקעת קודם בעורו המוחלט — אין קדו"ש נהגת בהם, גם אין למסור פ"ש לשמוש זה [בשם מו"ר ר' יעקב כ"ץ שליט"א].
- ועדין צ"ע מ"נתינת תבן בכר" (עשית כלים) דהוי ג"כ בכלל היעודים האסורים, שאין קדו"ש נהגת בזה. מדוע? הלא כדלעיל ב"סחיטת פירות", הפקעת קדו"ש ע"י השנוי לכלי, ו"בעורו" מאוחר, עם הנאת השמוש? וכאן, ליכא למימר דזהו שמוש העיקרי. אדרבה בעיקרם, תבן וקש עומדים למאכל בהמה, ואין נתינתם בכלי, כ"א "שמוש צדדי" ומ"ש מ"סחיטה"?
- ונלענ"ד, ד"סחיטה" הנה שמוש צדדי במסגרת היעוד המרכזי ה"אכילה", ע"כ מועיל. משא"כ "נתינת תבן בכר" הנו שמוש צדדי מחוץ למסגרת המרכזית (עומד למאכל בהמה), בכה"ג יודה שאין קדו"ש נהגת.
51. מיני גידולים שאינם מיוחדים דוקא למאכל, אזלינן בתר מחשבתו, ואם לקטו ל"עצים" (דעיקר שמושם להסקה) — אין בו קדו"ש. לקטו למאכל — יש בו קדו"ש. [סה"מ פ"ז(ד)ס"י. ע"פ שביעית פ"ח, מש"א; רמב"ם, פ"ה, ה"א].
52. רמב"ם פ"ה, ה"י"ט. אין שורפין תבן וקש של שביעית, מפני שהוא ראוי למאכל בהמה (ע"פ, שביעית פ"ט, משי"ז) וכן ברי"ש (שם), די שבן קדו"ש, ואסור לשרפו ולהנות בו הנאה של איבוד.